

't Hupke

Nr.170 Herfst 2017

In dit nummer

- Uit de oude doos :
Blauwe reigers
- Vogels houden van Breda
- 5 jaar Gilzewouwerbeek
- Grote Grazers
- Vogels kijken
- Fenologie 2017
- De Krakeend
- Biomassa
- De Grote Gele Kwikstaart
- 5 jaar watervogeltellingen
- Dagje vogelen met;
Ineke Buijnsters
- Natuurgebied in de regio:
De Langstraat
- Bijzondere waarneming,
De Zomertortel

Dit is uitgave nr. 170, Jaargang 48
Oplage 300 stuks.

't Hupke is een uitgave van de West Brabantse Vogelwerkgroep en wordt 4x per jaar toegezonden aan onze leden. Lidmaatschap van de Westbrabantse VWG loopt per kalenderjaar. Opzegging kan alleen schriftelijk bij de secretaris, uiterlijk 1 maand voor het begin van het nieuwe kalenderjaar.
Bank 76 INGB 0001 0637 12

Bestuur

Bert van de Haar (voorzitter)
Fred Pardoel (secretaris)
Ineke Buijnsters (PR&communicatie.)
Kees Wijnen (Penningmeester)
Vacant (bio-secretaris)
Vacant (coördinator werkgroepen)

Redactie 't Hupke

Martin van Leest
Jan Benoist
redactie@westbrabantsevwg.nl

Vaste medewerkers

Raymond van Breemen
Piet van Iersel
Hans van der Sanden
Willem Veenhuizen
Harry van Vugt

Tekstcorrectie

Henriette Huijgens
Ad Rijnen
Albert de Hoon

Overname artikelen

Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van de redactie worden overgenomen.

Wijze van aanleveren

Kopij per email aanleveren als Word bestand zonder opmaak.
Grafieken en tabellen en foto's apart aanleveren per email

Website

www.westbrabantsevwg.nl

Wenst u 't Hupke alleen digitaal te ontvangen stuur dan een mailtje naar:
secretaris@westbrabantsevwg.nl

Webredactie

Ger Duijff (g.duijff@casema.nl)

Volgend Hupke

Verzenddatum 1 december 2017
Aanleveren kopij 1 november 2017

Foto omslag

Ed van Zoonen

't Hupke wordt gedrukt door:

Print Wall, Breda

In mijn vorige kolom berichtte ik u over de 380Kv-lijn die aangelegd gaat worden. Recentelijk heeft de minister definitief besloten dat die het noordelijke tracé zal gaan volgen. In zijn brief aan de Tweede Kamer onderbouwt hij dit en meldt even terloops het volgende: *Er is een vereenvoudigde passende beoordeling uitgevoerd om de gevolgen op draadslachtoffers in en nabij Natura 2000-gebieden in kaart te brengen. Hieruit volgt dat de gevolgen voor draadslachtoffers geen belemmeringen vormen voor de vergunbaarheid van het meest gedragen tracé.* Waarmee de minister volledig voorbij is gegaan aan de foerageerroutes voor zwanen, ganzen en eenden. Nu maar hopen dat er wel zogenaamde 'varkensoren' worden aangebracht om het aantal slachtoffers toch nog te beperken. En voor de windturbines langs de A16 zitten we volop in het proces om inbreng te hebben op de voorlopige MER die is vrijgegeven. Aangezien men in september deze periode van inbreng wil afronden en er veel informatie verwerkt moet worden, zit er nog best wat werk in. Gelukkig hebben we vanuit Vogelbescherming Nederland veel aanvullende informatie ontvangen aangaande de effecten van windturbines op vogels. En ook bood Vogelbescherming aan om ons te helpen bij eventuele bezwaren, mocht het daartoe komen. Het vervelende is alleen dat iedere situatie waar in het verleden windturbines zijn geplaatst weer anders is. En nu zitten we weer met een nieuwe generatie windturbines die een tiphoogte hebben van 210 meter (twee maal de hoogte van de kerktoren van Breda), waarvan nog niet helemaal duidelijk is wat de effecten op vogels zullen of kunnen zijn. Bij de diverse beoordelingen van de effecten van windturbines in de zone langs de A16, wordt in de MER voornamelijk uitgegaan van de effecten op de Natura 2000-gebieden, omdat deze aangewezen zijn als broedgebieden. De NNN/NNB (voormalig EHS)-gebieden worden slechts mondjesmaat beschouwd, en zelfs niet erkend, als broedgebieden. Er wordt volledig aan voorbijgegaan dat vogels daar broeden waar zij verwachten dat hun jongen de meeste overlevingskans hebben en er voldoende voedselaanbod is. Blijkbaar moeten vogels maar weten dat ze moeten broeden in Natura 2000-gebieden. Dit vormt dan weer een bruggetje naar een mooie ontwikkeling in de Biesbosch, waar twee paren Visarenden met succes hun broedsel (twee keer drie jongen) hebben grootgebracht en waar ik recent weer getuige mocht zijn van het uitvliegen en voederen van de jongen in de buurt van het trafostation. Daar trof ik gelijk ook meerdere leden van de West Brabantse Vogelwerkgroep, die dit zelfde fenomeen mochten aanschouwen. En het zou toch wel echt zonde zijn als deze Visarenden in aanvaring komen met de te plaatsen noordelijke hoogspanningsleidingen of de windturbines langs de A16. Want ondanks het feit dat er weinig water aanwezig is in het gebied tussen Hollands Diep en de Mark, zijn zowel de Visarend als de Zearend in het verleden gespot in de omgeving van Weimeren en Rooskensdonk.

Een andere gunstige ontwikkeling is het extra geld dat de gemeente Breda beschikbaar stelt voor de (natuur)ontwikkeling in de Rith. Door vanuit de Vogelwerkgroep mee te denken over deze ontwikkelingen kunnen we bijdragen aan betere vogelbiotopen. Daarnaast heb ik ook met een paar ambtenaren van de gemeente Breda gesproken over het belang van het behoud van rietkragen langs de singels in Breda. Dit kwam ter sprake als uitvloeisel van het beleid van Breda om meer ligplaatsen en vaarverkeer toe te staan op de singels. Afgesproken is dat de singels als ecologische verbindingzones belangrijk zijn en blijven en dat er aan de buitenzijde van de singels maximaal aandacht is voor de instandhouding van de rietkragen. De ligplaatsen worden dan op diverse plekken aan de binnenzijde van de singels aangelegd. Verder is aangedrongen op het belang van langzaam varen en voorkomen dat boten in de rietkragen gaan afmeren. En de interesse in vogels blijft niet beperkt tot de huidige leden, want de cursus Vogels herkennen voor het najaar is al weer goed gevuld en kan dus doorgang vinden. Een compliment voor de organisatoren en cursusleiders lijkt mij hier op zijn plaats.

Bert van de Haar

Het 1^e Hupke in KLEUR

Wat vinden jullie ervan?

Laat het weten via: redactie@westbrabantsevwg.nl

[Ook voor vragen en opmerkingen](#)

Het nieuwe bestuur vergaderde sinds de laatste Algemene Vergadering nog pas twee keer. Toch heb ik het gevoel alsof er een vliegende start is gemaakt. Ondanks de nog niet volledige bezetting is er al veel aangepakt en in de steigers gezet. Bert van de Haar heeft als nieuwe voorzitter diverse taken binnen Natuurplein op zich genomen. Ook houdt hij grote zaken als de plannen voor windmolens langs de A16 en die voor het nieuwe tracé voor de hoogspanningslijn in West-Brabant bij.

Ineke Buijnsters heeft als verantwoordelijke voor PR-zaken een enthousiast PR-groepje opgericht en er zijn al veel ideeën ontwikkeld. Door haar toetreden tot het bestuur is het nu weer meer gewaarborgd dat alle PR-zaken voldoende aandacht krijgen: te denken valt onder andere aan persberichten en aan het acte de présence geven bij diverse evenementen. Het 50-jarig jubileum van de vereniging in 2019 lijkt weliswaar nog ver weg, maar toch is ook hiervoor al een groepje opgericht en in de actieve stand gezet. Kees Wijnen heeft zich intussen niet alleen ingewerkt in de financiële administratie, maar heeft daarbij ook nog even een nieuw softwarepakket ingevoerd en de ledenadministratie overgenomen van Clemens van Nijnanten. Clemens bedanken we voor zijn inzet en betrokkenheid. Het is fijn om te weten dat we zo nodig nog een beroep op hem kunnen doen. Vermeldenswaardig is nog dat voor de verzending van de Hupkes Kees een aanzienlijke reductie van de kosten heeft kunnen regelen. Samengevat kunnen we stellen dat het bestuur op zich weer op voldoende sterkte is om de belangrijke zaken op te pakken en de continuïteit van het bestuurswerk te waarborgen. Het is echter niet alleen statutair nodig, maar ook uit praktisch oogpunt bijzonder prettig als er zich nog een nieuw bestuurslid aanmeldt. Wellicht zijn er onder de recentere lichten cursisten nog belangstellenden. Natuurlijk is het ook prima als degenen die al langer lid zijn zich melden, maar de kans daarop acht ik niet zo groot, omdat de actieven onder hen vaak al een aantal jaren diverse taken en functies, onder andere in het bestuur, op zich hebben genomen. In juni bood het nieuwe bestuur een etentje aan aan de aftredende bestuursleden, Stefan Vromans, Kees van der Krift en Kors Jan Snoeij. Op een gepaste wijze werd afscheid genomen. Het bestuur heeft in het verleden steeds de intentie gehad de bestuurskosten zeer laag te houden en gaat daar in principe mee door. Op de komende Algemene Vergadering zal dit punt even aan de orde komen.

Het was in het verleden een gewoonte dat verenigingslid Herman Schriks een mooie tekening van een vogel maakte voor een bestuurslid dat afscheid nam. Herman heeft te kennen gegeven hiermee te stoppen vanwege zijn gevorderde leeftijd. Het zou mooi zijn als er zich binnen de vereniging een opvolger aandient! En natuurlijk willen we Herman bij dezen bedanken voor zijn inzet en zijn mooie prenten! Tot besluit geef ik een goed bericht door van onze cursusleiders: ook de komende basiscursus zullen we weer meer dan twintig cursisten kunnen verwelkomen!

Fred Pardoel, secretaris

Populisme

Het populisme: stijl van politiek bedrijven waarbij de suggestie wordt gewekt dat maatschappelijke problemen heel eenvoudig kunnen worden opgelost.

Populisme is een manier van communiceren waarin eenvoudig taalgebruik en gerichtheid op het volk centraal staan. Deze manier van communiceren heeft vaak tot doel de gevestigde orde 'wakker te schudden' en 'omver te werpen'. Soms wordt populisme ook in verband gebracht met het 'meewaaien met de wind' in het vormen van de mening.

Wij vormen ons een mening door te onderzoeken, te lezen, naar de radio te luisteren, naar de tv te kijken enz. Zelfs dan moeten wij rationeel na blijven denken om het ware van het onware te kunnen onderscheiden. Maar dan nog worden wij onbewust beïnvloed door de pers die roepoetters aan het woord laat wat dan als nieuws gebracht wordt uit onbenul of voor de sensatie. Meninge worden verspreid, feiten doen er niet toe. Het minste of geringste eenmalige incident wordt veralgemeend. Veel mensen zijn het spuugzat en hebben twitter en facebook opgezegd.

Opvallend is dat populisme ook onder vogelaars lijkt voor te komen: die soort hoort hier niet thuis, ze verdringen onze eigen vogels, er zijn er te veel van. Men mag niet zeggen (politieke correctheid) dat zijn dan de domme mensen die zich niet goed hebben laten informeren, reageren uit onderbuikgevoelens en anderen napraten. De remedie zou kunnen zijn met ze in discussie gaan. Wij kennen de leuzen: eigen volk eerst, in dit geval eigen vogels eerst.

Maar de grenzen sluiten voor vogels is niet mogelijk, ze vliegen er gewoon overheen. Dan maar minder, minder, minder. Het land uitzetten kan ook niet. Daarom vragen wij mensen met geweren die graag voor hun plezier dieren doden het vermeende probleem op te lossen. Zonder enige ecologische kennis wordt maar uit de losse pols een streefgetal vastgesteld om de klagers tevreden te stellen.

Toen wij in de hoogconjunctuur zaten hadden wij arbeiders nodig, deze gasten zijn gebleven omdat zij het bij ons beter hadden dan in hun landen van herkomst. Dat geld ook voor zomerganzen, wij hebben ze waterrijke gebieden ter beschikking gesteld waar ze goed kunnen leven. Ondanks dat er doden vallen zullen ze zich niet laten verjagen. Als de draagkracht qua voedsel en nestgelegenheid is bereikt, stabiliseert het aantal zich vanzelf.

Laten wij de natuur zijn gang laten gaan: ingrijpen helpt niet, het is onethisch en veroorzaakt veel nevenschade aan onze "eigen" vogelsoorten door verstoring en verjaging. Waarom zouden wij zeldzame soorten helpen en algemene soorten vervolgen? Het is een illusie dat wij mensen kunnen bepalen van welke vogelsoort er hoeveel mogen voorkomen.

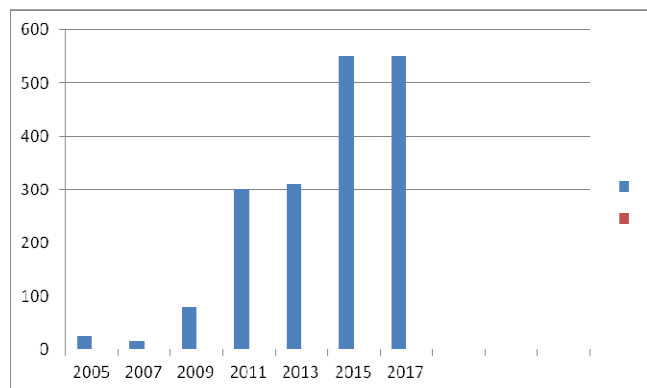
Wat is het toch prachtig om tussen ganzen te wandelen die ons als mens vertrouwen of ze nu zeldzaam zijn of algemeen voorkomen.

Biemeus

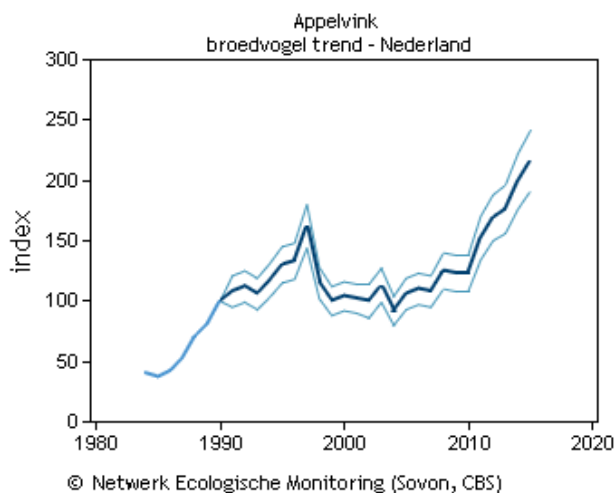

Toename van de Appelvink

De Appelvink is bij ons altijd als een zeldzame vogel beschouwd. Maar misschien had dit ook wel te maken met de onopvallende levenswijze. De zang valt bovendien niet op en kan verward worden met het tikkende geluid dat de Roodborst maakt. Wij zijn lang geleden eens met een aantal leden speciaal op zoek gegaan naar deze soort vanuit Zuid-Limburg even over de grens in Duitsland. Ze waren daar ruim aanwezig en goed waar te nemen.

Deze grafiek geeft het aantal waarnemingen weer van Appelvinken per jaar in West-Brabant op waarneming.nl. Het aantal is vertekend door de toename van het aantal waarnemers. Het aantal van 2017 betreft de eerste helft van dit jaar.

Sinds 1990 is het aantal broedvogels verdubbeld. Voor geheel Nederland wordt het aantal nu geschat op 10.000 (Bron: Sovon)

Waarom er meer Appelvinken waargenomen worden is voornamelijk de vraag. Zaadeters als Vink, Groenling en Putter doen het ook goed, maar Kneu en Geelgors zijn afgenomen.

Harry van Vugt

Nieuw natuurgebied: Schuitvaartjaagpad

Inrichting en herstel natte natuurparel Turfvaart Bijloop Zuid

2 maart 2016
Binnen project Turfvaart Bijloop Zuid gaat het waterschap Brabantse Delta aan de slag met de inrichting van een zogenaamde natte natuurparel in de gemeenten Zundert en Rucphen. Een natte natuurparel is een drassig natuurgebied waar bijzondere planten en dieren zich thuis voelen. Het gebied waar de beek Turfvaart Bijloop Zuid doorheen stroomt is van oudsher een natte natuurparel en omvat natuurgebieden waarin bijzondere planten en dieren leven zoals Lange Maten, Landgoed De Moeren en de Pannenhoef. Delen van deze natuurgebieden zijn verdroogd en de waterkwaliteit voldoet niet. Daarnaast is de aan- en afvoer van water in de Turfvaart Bijloop Zuid niet ideaal. Daarom herstelt het waterschap deze natuurgebieden en brengt hen in hun oude staat terug. De provincie Noord-Brabant heeft dit gebied aangewezen als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Dit is een aaneenschakeling van natuurgebieden en wateren door de gehele provincie. Hierdoor ontstaat een natuursliert. Dit zorgt niet alleen voor goede afwisseling van planten en dieren, maar ook voor een goede aan- en afvoer van water. Het project Turfvaart Bijloop Zuid vervult naast de rol van EHS-onderdeel ook een belangrijke landbouwfunctie, namelijk voor boomteelt en veehouderij. Ook is het een aantrekkelijk gebied voor recreatie. Het project is tot stand gekomen in samenwerking met Natuurmonumenten, Brabants Landschap en een particuliere natuurterreinbeheerder.
Informatie van Waterschap Brabantse Delta.

Op 17 mei 2017 heeft Brabants Landschap een nieuw natuurgebied in beheer genomen. Het ligt tussen de Pannenhoef en de Vloeiweide. Het is een laag liggend beekdal waar vrijwel evenwijdig de Bijloop en de Turfvaart doorheen stromen waarna ze via de Vloeiweide en de Rith uiteindelijk in de Bredase singel uitkomen. Het tussenliggende gebied is nu een ecologische verbindingzone. De Bijloop is een beek die stroomt van Zundert naar Breda. Om met boten turf af te voeren was de Bijloop niet geschikt. Daarom is in de Middeleeuwen ongeveer evenwijdig eraan de Turfvaart gegraven. Op de kade langs de Turfvaart, vroeger in gebruik als jaagpad om boten voort te trekken, ligt een wandelpad. Halverwege kan men een brug over om langs de andere kant van de Bijloop terug te lopen. Er zijn verschillende poelen gegraven. Het terrein wordt begraasd (in 2017) met een twintigtal blaarkoppen. Broedvogels in 2017 waren onder andere Scholekster, Kleine Plevier en Roodborsttapuit. Voor een bezoek kan men de auto zetten op de parkeerplaats de Bak bij de Pannenhoef aan de Ettensebaan. Het terrein is een aanwinst voor natuur en landschap.

Harry van Vugt

Bijloop en Turfvaart

(hview.com)

Kort geleden trof ik in een stapeltje "De Roodborsttapuit" een artikel aan over Blauwe Reigers geschreven door F. Post. In zijn artikel gaat hij ook in op de kolonies van Blauwe Reigers in West-Brabant. Hiervan zal ik er een paar verder uitwerken. Het bijzondere aan dit artikel is dat ook onderzoek is gedaan naar de vliegrichtingen van de reigers in de verschillende kolonies. Samen met de gegevens uit de Atlas van de West-Brabantse broedvogels (2007) en de Avifauna van Midden Brabant (1967) krijg je een indruk van meer dan vijftig jaar monitoren van de kolonies.

Ik wil in detail meer ingaan op de kolonies van het Liesbos en het Mastbos. Van de Liesbosch-kolonie zijn de oudste gegevens bekend, let wel de eerste telgegevens dateren uit 1956. Toen was het aantal nesten meer dan honderd terwijl het er nu steeds minder dan vijftig zijn. Daarvoor werden er in zijn jeugd door Harry van Vugt wel tweehonderd in het Mastbos geteld. *) Waar zou die vermindering door komen, vraag je je dan af?

Het kleiner worden van kolonies wordt in de literatuur dikwijls verklaard door koude winters en het onvolledige herstel daarna. Gelukkig heeft John Frijters dat al uit gezocht en als je zijn grafieken bekijkt dan klopt dat wel aardig. En dat is ook logisch. In een strenge winter als het goed vriest, zoals in winters waarin er elfstedentochten worden georganiseerd (1963, 1985, 1986 en 1997) heeft een reiger niets te eten of hij moet in staat zijn plekken te vinden die niet dichtvriezen. Dat zouden dan gebieden kunnen zijn waar kwel overheerst of gebieden met stromend water.

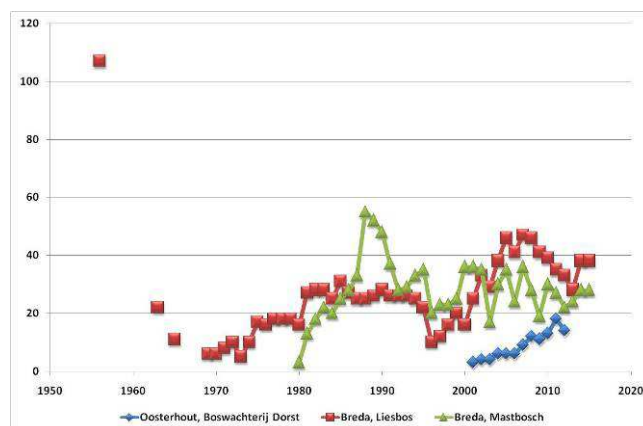
Ik denk dat elk lid van de Vogelwerkgroep wel weet wat een Blauwe reiger eet: zoetwatervissen, kreeftachtigen, waterinsecten, kleine zoogdieren en amfibieën. De vogels verschijnen al in februari in de kolonie. In de besproken kolonies zijn die gevestigd in eiken of grove dennen. Er komen dan relatief hoge nesten in droge bossen dus voor voedsel moeten ze flinke afstanden vliegen, gedacht wordt aan drie tot tien kilometer.

In het artikel van Post wordt vermeld dat in 1988 onderzoek is gedaan naar de richtingen waarin de foeragerende vogels vlogen. Bij het Liesbos bleek dit vooral noord, noordwest en noord oost te zijn, vaak kwamen ze ook uit de zelfde richting weer terug. Ik heb nergens anders iets over de vliegrichtingen van foeragerende Blauwe Reigers gelezen dus is dit een belangrijk onderzoek geweest.

Nu was 1988 wel een andere periode van de vorige eeuw dan de jaren vijftig toen de kolonie nog erg groot was (tweemaal zo groot als nu). De vraag is zal de kolonie ooit zo groot worden? De vogels hebben inmiddels hun broedplekken uitgebreid van eiken naar grove dennen, dus je zou kunnen zeggen dat er behoefte was aan meer nestgelegenheid.

Ik denk dat we niet moeten hopen op een grotere kolonie dan nu want als je de kaart van de omgeving van het

Liesbos van 1951 vergelijkt met die van 2015 dan zie je meteen dat dat niet meer kan. Een groot deel van de foerageergebieden is volgebouwd: zowel in Etten-Leur als ten noorden van Breda; de Haagse Beemden werden bebouwd tussen 1990 en 2010. En dat maakt het de vogels zo moeilijk.

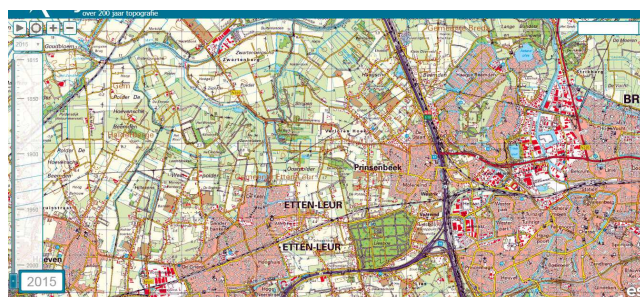

Rond het Mastbos is niet zoveel veranderd qua bebouwing maar de kanalisatie van de Mark in 1970 heeft voor de nodige verdroging gezorgd: dus minder amfibieën en dus minder eten dus minder Blauwe Reigers. Kijk maar naar de grafiek dan zie je het meteen. De populatie blijft op een bepaald niveau.

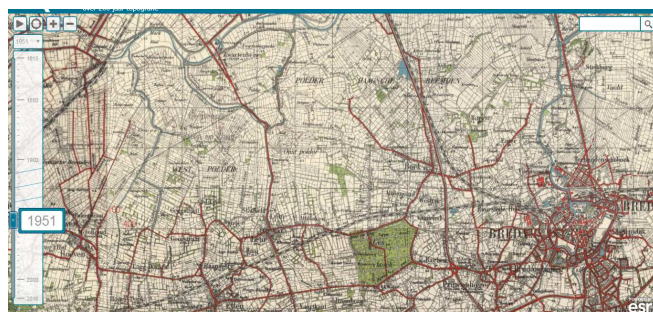
Piet van Iersel

Literatuur:

*) Mondelinge mededeling Harry van Vugt.
De Roodborsttapuit; De blauwe reiger in Noord Brabant: aantalsontwikkelingen en biotoopkeuze; F. Post; aug 1989
Atlas van de West-Brabantse broedvogels, Swev, 2007
Avifauna van Noord-Brabant 1967; F. van Erve; e.a.

2015

1951

Belevenissen in de Doenradestraat,

Er waren dit trimester weer een paar bijzondere belevenissen.

Zoals altijd bezochten Kool- en Pimpelmees de tuin. Er waren vaker Pimpels te zien dan Koolmezen. Heel af en toe zagen we wel een Koolmees de nestkast in en uitgaan. Maar op een kwade dag kwam alleen het mannetje nog wat voeren. Het vrouwtje was waarschijnlijk verdwenen of door de vele stormvlagen en slagregens omgekomen. Zes jongen van ongeveer een week oud konden we dan ook begraven.

De Heggenmus, altijd vroeg met zang en broed, heeft zeker met succes jongen grootgebracht.

De duiven blijven een wisselend beeld geven. In mei zaten nog af en toe twee Turkse Tortels op de plank en in de tuin. Die heb ik daarna niet meer waargenomen. Ze hebben nog wel enkele zangposten verderop in de wijk. De Houtduif was en is altijd wel alleen of met twee aanwezig. Het is steeds hetzelfde koppel; soortgenoten worden telkens weggejaagd. Zeker is dat er enkele nesten vlakbij in de hoge coniferen waren; een van de burens heeft zelfs een jonge duif die uit het nest was gevallen door de dierenambulance laten ophalen. Mooi initiatief!

De Roodborst was tot begin juni aanwezig, zingend. Daarna heb ik hem niet meer gezien of gehoord. En dan was er nog dat koppel Merels, steeds soortgenoten wegjagend uit de tuin. Waarschijnlijk had het een nest in de coniferen. In de omgeving waren zeker vier zingende mannetjes, sommige de hele dag zingend! Uiteindelijk heb ik maar één vliegvlug jong aangetroffen. Nu zijn er maar weinig Merels te zien, ze zijn in de rui. En ook het usutuvirus heerst weer onder de Merels (mededeling Sovon).

Vanaf eind mei hoorden we weer een Groenling zingen in de achtertuinen. In de omgeving hebben de Groenlingen een nest gehad, want enkele keren kwamen de ouders met de jongen even in de tuin uitrusten of nog enkele insecten meepikken. Hetzelfde was vorig jaar het geval, maar in de wijk als geheel waren Groenlingen daarentegen veel minder aanwezig. Kauwen zijn en blijven de talrijkste soort in onze nabijheid, tientallen nestelen in de schoorstenen in de zijstraten. Geregeld voer ik wat op de voerplank, alleen wat droog brood en kruimels en dergelijke. In de avond groeperen ze zich in de hoogste bomen en vliegen dan weg, twee aan twee van hieruit naar het noorden, volgens mij naar het Valkenberg om te slapen.

Geweldig vond ik dat met het warme weer tweemaal een Huismus kwam drinken uit het opblaaszwembad bij de burens. In mijn eigen tuin heb ik nog nooit een Huismus gehad. De Gierzwaluwen wekten dit jaar de indruk in groter aantal in de omgeving aanwezig te zijn. Dit jaar vlogen ze meer tegen en onder de boeiboorden van verschillende woningen aan, blijkbaar waren hierachter toch nog broedruimten. Een pimpelmeesnest werd in beslag genomen, en geregeld vloog een Gierzwaluw er in en uit. Toch een broedgeval dichtbij.

Het nest van een koppel Eksters vlakbij stelde mij in staat om hun gedrag te volgen. Eksters hebben mooie bolvormige nesten. Af en toe zag ik het vrouwtje, herkenbaar aan de verfromfaaide staart, voedsel zoeken op het gazon bij ons tegenover. Maar later was daar plots het geronk van een kettingzaag. De nestboom werd omgezaagd door een hoveniersbedrijf. Hoezo Natuurbeschermingswet? De Eksters zwierven daarna nog even wat rond en vervolgens verdwenen ze.

De Scholekster in de buurt blijft een moeilijk te duiden geval. Vaak zag je één exemplaar foeragerend op het gazon, een enkele keer twee. Vanwege de droogte werd er fanatiek in de bodem naar wormen en ander eetbaar spul gezocht. Niet te zien was wat er voor eetbaars naar binnen ging, het ging zo snel. Als ze al een nest gehad hebben in de omgeving dan zijn er geen jongen van gekomen. Ook elders in de stad waren nesten dit jaar lastig te vinden. Boomkruiper, Gaai, Putter, Zwarte Kraai en Grote Bonte Specht kwamen in de broedtijd af en toe in tuin en straat. Ze zullen vast wel in de omgeving 'iets' gehad hebben.

Willem Veenhuizen

Stadsvogelexcursie Ruitersbos 23 april

Met acht enthousiaste vogelaars (m/v) gingen we op pad in Ruitersbos, een villawijk. Het is een van de vogelrijkste wijken van Breda, maar ook deze keer viel het wat tegen: we hadden hetzelfde koude weer als vorig jaar.

We zagen de gewone soorten, waaronder leuke als Boomklever, een voorbij vliegende Boerenzwaluw en voorbij vliegende ganzen: een koppel Grote Canadese Ganzen en een Grauwe Gans.

De langgerekte zang van de Groenling en de haperende rollers van de Roodborst waren goed te horen.

Het was in delen van de wijk gewoon stil. En dat in wat in 'Vogels houden van Breda' een van de vogelrijkste wijken van Breda wordt genoemd. Deze keer zagen of hoorden we maar 24 soorten, vorig jaar 25.

Maar we hebben er toch een aantal goed leren kennen: eerst zien en (her)kennen, daarna pas de zang leren.

Hopelijk is een volgende keer het weer beter.

Willem Veenhuizen

Koolmees

(Ria Lambregts)

"Windmolens doden alle vogels"

Uitspraak Donald Trump

Vijf jaar natuurgebied Gilzewouwerbeek

De Gilzewouwerbeek bij Bavel was tot 2012 een rechte sloot met stromend water in landbouwgebied. Daarna volgde de inrichting tot natuurgebied: de stroombedding werd verbreed zodat er meer water vastgehouden kan worden, er werden poelen aangelegd en struiken geplant. In het terrein ligt een al lang bestaand ruilverkavelingbos met hoge bomen. Het gebied is afgezet met prikkeldraad maar wordt niet begrast. Er wordt gefaseerd gemaaid. Eigenaar ervan is de gemeente Breda.

Deze heeft een ooievaarsnest en twee torenvalkkasten geplaatst.

Men komt er vrijwel altijd wandelaars tegen, meestal met hond. Het was ook de bedoeling dat het gebied toegankelijk zou zijn voor recreanten.

Vanaf 2013 zijn jaarlijks de broedvogels geteld dat leverde 26 soorten op. Hierbij het overzicht van 2013 tot 2017.

De verwachting was dat er verschil zou zijn tussen de eerste jaren en de laatste jaren door voortgaande successie van de vegetatie. Daar wijst echter niets op: het terrein is dan ook klein en het aantal broedvogels aan de lage kant. Door de vele bezoekers is het geen geschikt broedgebied voor vogels die storingsgevoelig zijn zoals ganzen, eenden en weidevogels. Het aantal zangvogels zoals de Grasmus is toegenomen. Buiten de broedtijd verblijven er doortrekkers zoals Watersnip, Witgat, Groenpootruiter, Tapuit en Witte Kwikstaart. In totaal zijn er door verschillende mensen 94 vogelsoorten geregistreerd.

Harry van Vugt

Broedvogels	2013	2014	2015	2016	2017
Nijlgans			1		
Wilde eend	3.		1	1	2
Waterhoen		1	1	1	
Kievit	2	4	2	1	1
Scholekster				1	
Kleine plevier	2	2	1	1	1
Torenvalk					1
Veldleeuwerik		3	3		1
Graspieper	1	2	3	1	1
Boompieper		1		1	
Gele kwikstaart		1			
Merel	1	1	2	2	2
Zanglijster		1		1	
Roodborst			1	1	
Winterkoning		1	1	1	3
Heggenmus				1	1
Roodborsttapuit		2	1	1	1
Grasmus		3	4	2	6
Zwartkop	1	1		1	1
Tuinfluitier		1	1	1	1
Spotvogel		2	2	1	
Bosrietzanger				1	
Tjittjaf	1	1	1	1	1
Fitis			1		1
Vink	1	2	1	1	1
Kneu	1	1	2	1	1
Groenling	1	1	1	2	1
Putter		1			1
Rietgors				1	

Gilzewouwerbeek in aanleg 12 dec. 2012

(Martin van leest)

Grote grazers

Grote grazers hebben in korte tijd een vijfde van het Nederlands natuurterrein veroverd. Maar de oerkoelien blijken vergrassing en verbossing niet te kunnen stoppen. Ondertussen brengen ze schade toe aan fauna en broedvogels. 'Het zijn goedkope grasmaaiers'.

Als open natuurgebieden niet gemaaid of begraasd worden groeien ze dicht. Dat willen wij niet en het moet daarom voorkomen worden. Vroeger werd de heide begraasd en opengehouden met schapen, het was dus een door de mens met de hulp van schapen in stand gehouden landschap. Schaaphoeden loont al lang niet meer, er zijn nog maar weinig schaapskudden die dagelijks met een herder de hei opgaan. Subsidies zijn nodig om dit gebruik in stand te houden. Natuurbeheerders kunnen ook bedrijven inhuren die schapen in een tijdelijk omheind deel laten grazen zonder herder.

Inmiddels zijn er veel soorten "grote grazers" ingezet om natuurgebieden open te houden: koeien, Wisenten, oerossen, Waterbuffels, Schotse hooglanders, Heckrunderen, Brandrode runderen, Maremmanakoeien, Sayaguesakoeien, Taurusrunderen, Galloways, Rode geuzen, Heidekoeien, Schotse pony's, Exmoorpony's, Konickpaarden, Edelherten, Damherten, geiten en opnieuw schapen. De fantasie en dadendrang van de beheerders kent geen grenzen.

Schotse Hooglander

(R.Bijnen)

Op de Veluwe lopen ook Moeflons. Die zijn honderd jaar geleden uit Corsica gehaald, niet voor begrazing maar om op te kunnen jagen. Tien jaar geleden werd er nog voor gepleit deze exoten te verwijderen omdat ze niet in ons land thuis zouden horen. Dit argument kan nu nog moeilijk verdedigd worden.

Het wordt hoogtij dat er een determinatiegids "Grote grazers" verschijnt voor geïnteresseerden die willen weten welk soort dier ze zien lopen. Gras eten doen ze allemaal maar niet alle soorten eten ook houtgewassen. Zaailingen van berk en grove den blijven hardnekkig opkomen en moeten dikwijls handmatig uitgetrokken worden.

Er wordt veel gesproken over de voor- en nadelen van grote grazers. Zeldzame planten worden opgegeten, vogelnesten kunnen verstoord worden. Het alternatief is niet begrazen en dat kan ook niet. De discussie zal dus wel eindeloos doorgaan.

Runderen en paarden, met oormerken, worden gehouden zoals boeren dat doen, alleen dan in een omheind gebied in de gemaakte en beheerde natuur. Jaarlijks moeten de aanwas en het overschot afgevoerd worden naar elders,

maar meestal gaan de dieren gewoon naar het slachthuis; het vlees krijgt dan het predikaat "biologisch".

Doet men dat niet dan ontstaat er een ongewenste overbevolking zoals in de Oostvaardersplassen en de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Edelherten, Damherten, Reeën en ook Wilde zwijnen hebben in Nederland geen natuurlijke vijanden zoals Wolven of Lynxen.

Wij hadden een wolf. Hij liep in een Drents dorp door de straat. De gelijkenis met een herdershond was frappant. Het dier hield zelfs de gemoederen in de Tweede Kamer bezig. En nog voor er een tweede werd waargenomen werd er al om het hardst geroepen om afschot. Dat voorspelt niet veel goeds voor de wilde kat die soms onze grens oversluipt.

Om de stand van grof wild aanvaardbaar te houden zullen doodschietters ingeschakeld moeten worden, of wij dat nou prettig vinden of niet. Natuurmonumenten heeft de eigen boswachters uitgerust met geweren om verantwoord afschot te garanderen. Nederland is te dicht bevolkt. En wij willen geen veranderingen in de samenstelling van onze fauna.

Wisenten zijn uitgezet in een wengebied van het Van Goghwooud. Maar omwonenden vinden dat maar niets, er zijn driehonderd handtekeningen geplaatst onder een protestbrief, men is bang. Zoals tegenwoordig gebruikelijk is moeten de ontevreden burgers gehoord worden. Er is een evaluatiecommissie ingesteld bestaande uit vier wethouders en een vertegenwoordiger van Staasbosbeheer. Een klachtenlijn voor Poolse Wisenten, want daar zijn ze vandaan gehaald, is ook een mogelijkheid.

Een voorbeeld: de Dintelse Gorzen waren tot 1970 onderhevig aan eb en vloed, het buitendijks gebied liep tweemaal per dag onder water en viel daarna weer droog. Een ideaal gebied voor pleisterende steltlopers. Vogels zoals Kokmeeuwen en Tureluurs broedden er ook. Maar als er een westerstorm kwam spoelden alle nesten weg. Toen na het afsluiten van de zeearmen het terrein permanent droogviel groeide het al vlug dicht nu staat er een groot bos. De uitgezette Schotse hooglanders hebben het dichtgroeien van de voormalige slikken niet kunnen voorkomen.

Harry van Vugt

Dintelse Gorzen

(Jan Benoist)

Vogels kijken

Om met Hans Dorrestijn te spreken: "Ik ben een enorme vogelliefhebber, maar jammer genoeg ben ik een beroerde vogelaar". Niet dat ik van de vogelcursussen onder leiding van Jan Benoist niets heb opgestoken, integendeel. Maar zo maar alleen in het veld rondlopen en dan vogels zien en vooral herkennen, is toch een ander verhaal. Ik dacht een goede oplossing bedacht te hebben door mijn best te doen om de vogels zo goed en zo kwaad als het gaat te fotograferen, zodat ik thuis nog eens op mijn gemak kon uitpluizen welke vogel ik nu eigenlijk gezien had, maar zelfs dan valt het nog niet mee. Want, tjonge, tjonge, wat lijken die vogels toch veel op elkaar!

En daarom reis ik één of enkele keren per jaar af naar Bert Snijders in Portugal. Bert woont al jaren met zijn gezin in Santiago do Cacem, een dorp niet ver uit de kust bij Sines in de Alentejo. Hij heeft daar op een groot terrein samen met zijn vrouw Marianne een Turismo gebouwd, Monte Horizonte, bestaande uit een zestal bungalows die van alle gemakken zijn voorzien. Het bijzondere daarbij is dat het water uit een eigen bron komt en de elektriciteit met behulp van wind- en zonne-energie wordt opgewekt.

Bert heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een nationaal erkende vogelgids, die toegang heeft tot allerlei gesloten gebieden in de Alentejo, en tegelijkertijd tot een kundig vogelfotograaf. Kijk maar eens op zijn website vogelsportugal.nl.

Met Bert ga ik dan op stap, dat wil zeggen in zijn vierwiel-aangedreven wagen op zoek naar wat er zo al aan vogels in beeld komt. Hij wijst me dan op alle mogelijke vogels die hij wel ziet en ik niet en samen proberen we als het kan die vogels te fotograferen. Niet om thuis te kijken wat we gezien hebben, want dat weet Bert wel, maar om na te genieten en thuis, in Nederland, te kunnen laten zien. Gelukkig heeft hij afgelopen jaar een aantal vogelkijkhutten gebouwd op plekken waar het zeker is dat vogels zich er laten zien: Grote en Kleine Trap, Zwartbuikszandhoenders, Blauwe Eksters, Scharrelaars, Steenuil, Kleine en gewone Torenvalk, IJsvogel, Hop en noem maar op. En dat vind ik een plezierige manier van vogels kijken, ontspannen en spannend tegelijk. Soms doet het me een beetje aan vissen denken, actief wachten op wat er gebeuren gaat en genieten van de natuur om me heen. En in welk jaargetijde ik ook ging, vogels waren er altijd. In het voorjaar de vogels die uit Afrika weer op weg gaan naar Nederland, of juist in het najaar de reis andersom maken. In de winter de vogels die er altijd zijn of er blijven hangen, en in de zomer de vogels die niet verder gaan dan dit gebied, zoals de Scharrelaar.

En als ik eens een keer niet zo'n zin heb om te vogelen, dan biedt de omgeving ook veel moois, leuke stadjes, mooie stranden en niet op de laatste plaats goede restaurants waar ik voor weinig geld lekker kan eten. Kortom, een aanrader, Monte Horizonte, voor ieder die op een ontspannen wijze van vogels kan genieten. En als je, net als ik, wilt leren hoe je vogels moet fotograferen, dan heb ik in ieder geval in Bert een goede leermeester gevonden.

John Mersel

Grote Trap

(Bert Snijders)

Fenologie 2017

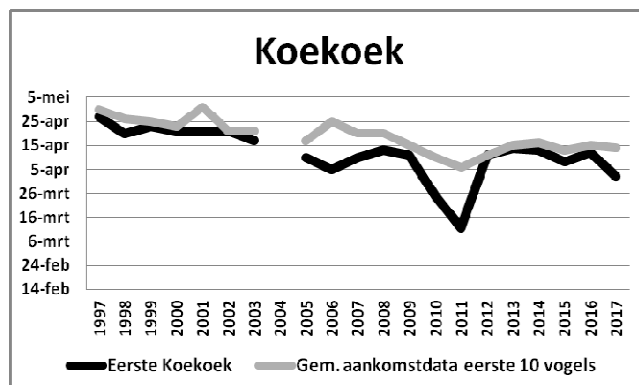
Een aantal vogels overwintert ten zuiden van ons land. In het voorjaar verlaten ze de overwinteringsgebieden en trekken ze naar het noorden. Sommige soorten komen dan in ons land tot broeden, andere soorten trekken alleen maar door, om nog noordelijker te gaan broeden. Na het broedseizoen vliegen ze weer naar het zuiden. De neiging tot wegtrekken, broeden en andere gedragingen verandert met de daglengte. Vogels hebben blijkbaar een inwendige klok of kalender. Maar weersinvloeden kunnen dit ritme wel vertragen of versnellen. Het fenologie-onderzoek bestudeert het verband tussen de meteorologische of klimatologische omstandigheden en organische natuurverschijnselen. Als Vogelwerkgroep zijn we vooral geïnteresseerd in de aankomstdatum van onze trekvogels. Een onderzoek waaraan iedereen, ervaren of pas gestart met de vogelstudie, kan mee doen. Vandaar ieder voorjaar de oproep om de eerste waarnemingen van doortrekkers of zomergasten door te geven.

Als gevolg van de zachte winter bleven er van een aantal vogelsoorten enkele exemplaren de hele winter in ons land. Zo werden de hele winter Tjiftjaffen, Zwartkoppen, Bruine Kiekendieven en Lepelaars gezien. Dit maakt het moeilijk te bepalen of het om overwinterende vogels of vroeg teruggekeerde zomergasten gaat. Maart 2017 behoort tot een van de warmste lentemaanden sinds jaren. Het aantal uren zon was dan ook meer dan gemiddeld. De hoeveelheid regen was beduidend minder dan normaal. Prima weer om er op uit te gaan. Mede als gevolg daarvan gingen veel vogelaars op zoek naar enkele bijzondere soorten in onze regio en werden er ook vele waarnemingen van "gewone" soorten doorgegeven. Opvallend was de doortrek van de Visarenden en de terugkeer van het broedpaar in de Biesbosch. Binnen vier dagen werden de eerste tien vogels gemeld op waarneming.nl. De eerste Boerenzwaluw werd op 5 maart en de eerste Oeverzwaluw op 21 maart doorgegeven. Vorig jaar werden de eerste Oeverzwaluw en de eerste Boerenzwaluw op 23 maart gezien. De gemiddelde aankomstdatum van de eerste tien Boerenzwaluwen en Oeverzwaluwen was bijna gelijk aan vorig jaar. Op 10 maart werd de eerste Zomertaling waargenomen. Normaal gesproken arriveren de eerste Zomertalingen eind februari of begin maart.

In het jaar van de Koekoek werd de eerste Koekoek gehoord op 2 april, een vroege. De gemiddelde aankomstdatum van de eerste tien Koekoeken was vorig jaar 15 april, dit jaar 14 april. Bij een vergelijking tussen 1997 en 2017 valt op dat de eerste aankomstdatum met ongeveer twintig dagen is vervroegd. De gemiddelde aankomstdatum is met ongeveer tien dagen vervroegd. Ga ik bij de vergelijking uit van 2007 en 2017 dan is het verschil minder duidelijk. Het grote verschil tussen 1997 en 2017 is zeer waarschijnlijk het gevolg van het steeds groter wordende aantal waarnemingen. Het aantal waarnemers is sterk toegenomen (dit geldt overigens niet voor leden van de Vogelwerkgroep), evenals het aantal tijdstippen waarop de waarnemingen worden gedaan. Een behoorlijk aantal waarnemers heeft de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en is niet meer enkel in de weekenden actief.

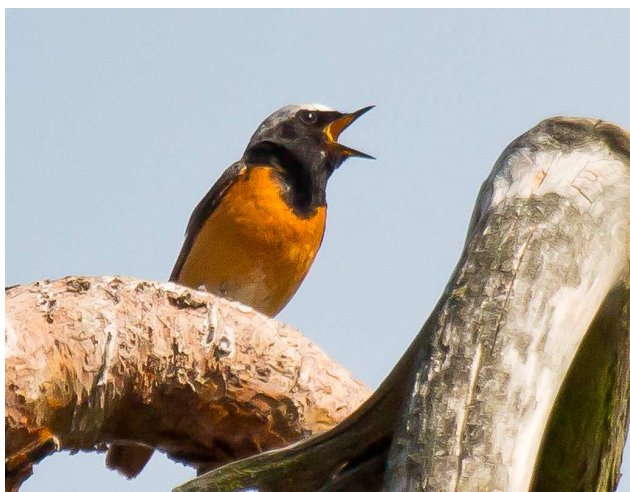
Met dank aan de waarnemers die de moeite namen hun gegevens door te geven. Aanvullingen zijn welkom.

Hans van der Sanden

Koekoek

(Ria Lambregts)

Gekraagde Roodstaart

(Ria Lambregts)

Onderzoek + inventarisaties + verslagen

Fenologie	Vroegste waarneming	Vroegste waarneming	Waarnemingen 2017			Gemiddelde aankomstdatum 2017
			1	2	3	
Soort	Avifauna Brabant.	Archief of 't Hupke				
Lepelaar *	16-2-1960	3-1-2013	22-01-17	19-02-17	24-02-17	26-2-2017
Zomertaling	6-3-1961	23-2-1990	10-03-17	11-03-17	11-03-17	11-3-2017
Wespendief	8-4-1961	30-3-1980	07-05-17	11-05-17	11-05-17	14-05-17
Rode Wouw	19-1-1964	1-1-2012	23-02-17	26-02-17	26-02-17	2-3-2017
Bruine Kiekendief *	21-2-1962	1-1-2012	15-01-17	25-01-17	01-02-17	?
Grauwe Kiekendief	5-4-1964	06-04-06	24-04-17	01-05-17	15-05-17	
Visarend	17-3-1963	31-1-2012	27-03-17	28-03-17	28-03-17	28-3-2017
Boomvalk	24-3-1944	8-3-1981	25-03-17	28-03-17	20-04-17	19-4-2017
Kwartel	26-3-1964	16-4-1985	01-05-17	06-05-17	13-05-17	14-5-2017
Steltkluut	16-4-1949	11-4-2009	13-04-17	18-04-17	18-04-17	
Kleine Plevier	18-3-1950	03-03-07	08-03-17	08-03-17	12-03-17	13-3-2017
Kemphaan	28-4-1962	4-1-2013	01-02-17	02-02-17	03-02-17	9-2-2017
Grutto (1)	13-2-1955	18-1-2012	15-02-17	15-02-17	16-02-17	17-2-2017
Regenwulp	13-2-1966	13-3-1983	11-03-17	26-03-17	26-03-17	28-3-2017
Zwarte Ruiter	28-2-1965	17-2-1990	06-03-17	07-03-17	10-03-17	18-3-2017
Groenpootruiter	7-4-1966	3-2-2017	03-02-17	06-03-17	12-03-17	21-3-2017
Bosruiter	22-4-1953	28-3-2017	28-03-17	08-04-17	09-04-17	12-4-2017
Oeverloper	9-4-1960	15-01-15	26-01-17	02-02-17	21-02-17	6-3-2017
Zwartkopmeeuw	23-4-1962	13-2-2010	15-02-17	28-02-17	02-03-17	2-3-2017
Visdief	8-4-1960	13-3-1983	27-03-17	03-04-17	05-04-17	11-4-2017
Zwarte Stern	7-4-1960	10-4-1989	12-04-17	14-04-17	14-04-17	14-4-2017
Zomertortel	18-4-1964	7-4-1990	22-04-17	23-04-17	03-05-17	6-5-2017
Koekoek	9-4-1966	19-3-1990	02-04-17	13-04-17	14-04-17	14-4-2017
Gierzwaluw	15-4-1957	1-4-2010	10-04-17	13-04-17	15-04-17	14-4-2017
Draaihals	2-4-1964	12-4-2010				
Boomleeuwrik	13-2-1961	11-1-1987	16-02-17	20-02-17	21-02-17	23-2-2017
Oeverzwaluw	2-4-1966	2-3-2012	21-03-17	24-03-17	24-03-17	27-3-2017
Boerenzwaluw	2-3-1960	18-02-07	05-03-17	23-03-17	24-03-17	22-3-2017
Huiszwaluw	6-4-1951	28-3-2017	28-03-17	06-04-17	07-04-17	8-4-2017
Boompieper	23-3-1959	10-03-07	27-03-17	28-03-17	28-03-17	29-3-2017
Gele Kwikstaart	1-3-1962	4-3-2017	04-03-17	15-03-17	20-03-17	20-3-2017
Nachtegaal	11-4-1952	5-4-1983	09-04-17	11-04-17	12-04-17	12-4-2017
Blauwborst	8-3-1959	2-3-2010	11-03-17	14-03-17	15-03-17	17-3-2017
Zwarte Roodstaart *	6-3-1957	2-1-2012	08-01-17	09-01-17	05-02-17	?
Gekraagde Roodstaart	29-3-1957	05-03-07	28-03-17	01-04-17	01-04-17	2-4-2017
Paap	11-3-1962	23-3-1980	13-04-17	18-04-17	21-04-17	22-4-2017
Roodborsttapuit *	18-1-1959	2-1-2004	01-01-17	05-01-17	05-01-17	?
Tapuit	5-4-1966	4-3-2017	04-03-17	21-03-17	23-03-17	24-3-2017
Beflijster	29-3-1996	06-03-15	27-03-17	31-03-17	31-03-17	6-4-2017
Sprinkhaanzanger	9-4-1964	16-3-2017	16-03-17	02-04-17	03-04-17	6-4-2017
Snor	4-4-1961	28-3-2012	31-03-17	07-04-17	07-04-17	9-4-2017
Rietzanger	5-4-1957	22-3-2012	24-03-17	27-03-17	29-03-17	28-3-2017
Bosrietzanger	25-4-1945	9-4-2005	05-05-17	06-05-17	06-05-17	9-5-2017
Kleine Karekiet	9-4-1955	1-4-2017	01-04-17	02-04-17	03-04-17	7-4-2017
Spotvogel	6-4-1943	10-4-1990	03-05-17	08-05-17	09-05-17	9-5-2017
Braamsluiper	7-4-1963	10-4-2010	18-04-17	19-04-17	22-04-17	24-4-2017
Grasmus	7-4-1960	26-3-1986	29-03-17	01-04-17	08-04-17	8-4-2017
Tuinfluitier	16-4-1952	3-4-1986	11-04-17	18-04-17	18-04-17	18-4-2017
Zwartkop *	4-4-1950	15-01-07	15-03-17	21-03-17	23-03-17	24-3-2017
Fluiter	20-4-1963	11-4-1982	23-04-17	24-04-17	29-04-17	
Tijftjaf **	17-2-1961	2-1-2012	04-01-17	08-01-17	13-01-17	?
Fitis	19-3-1959	8-3-1998	21-03-17	21-3-2017	22-03-17	23-3-2017
Grauwe Vliegenvanger	11-4-1948	14-04-07	04-05-17	06-05-17	10-05-17	9-5-2017
Bonte Vliegenvanger	6-4-1963	2-4-1990	10-04-17	10-4-2017	12-4-2017	13-4-2017

De Krakeend, *Anas strepera*

Krakeenden zijn in de loop der jaren sterk in aantal toegenomen. Slechts weinig watervogels kennen een zo positieve aantalsontwikkeling: als broedvogel, 550-800 paren in 1973-1977 tegenover 6000-7000 paren in 1998-2000. Het huidige aantal broedparen zal nog aanzienlijk hoger liggen, gezien de aanhoudende toename. Maar vooral ook buiten de broedtijd neemt het aantal exemplaren toe.

De naam

De Latijnse naam van de Krakeend is *Anas strepera*. *Strepera* betekent de kraker. Hoewel het vroeger een vrij onbekende eend was, zijn er toch een aantal streeknamen zoals Krak, Krust, Roepereend, Grieteend, Kraakeend en East-èin (Fries).

Uiterlijk

Woerden (mannetjes) van de Krakeend zijn van de grondeleenden de minst duidelijk getekende. Ze zijn helemaal effen bruinig-grijs gepareld met zwarte stuit- en staartdekveren. In de vlucht is de witte buik zichtbaar, evenals de bruine vlekken op de vleugels. De vleugelspiegel is zwart-wit. De snavel donkergrijs, de poten geel met zwarte vliezen. Het wit van de vleugelspiegel is in zit meestal goed zichtbaar. Het vrouwtje lijkt sterk op het vrouwtje van de Wilde Eend maar is wat grijzer. Het wit van de vleugelspiegel is bij de vrouwtjes minder duidelijk en beperkt zich meestal tot de twee binnenste armpennen. De snavel van het vrouwtje is donker met oranje zijkanten. Juvenielen lijken op het vrouwtje, maar dan met een gele snavel. Het eclipskleed van het mannetje ziet er uit als het verenkleed van een adult vrouwtje, met dezelfde doforanje snavel.

(Hans van der Sanden)

De schorre, droge roep van de woerd is kenmerkend. Tijdens de balts laten de mannetjes een hoge fluittoon horen, afgewisseld door een droog, laag èhh. Het vrouwtje kwaakt iets zachter en hoger dan de Wilde Eend. Krakeenden zijn iets kleiner dan Wilde Eenden. Ze vliegen met een snelle korte vleugelslag en kunnen niet snel zwenken, stijgen of dalen. Zoals alle grondeleenden hebben ze slechts een klein vliesje aan de achterteen. In september is de rui grotendeels voorbij. De woerden wisselen hun eclipskleed in voor het prachtkleed. Dan begint ook de paarvorming, zodat in oktober de meeste paren gevormd zijn. Er zijn altijd wat meer woerden dan vrouwtjes. Als een van de redenen daarvoor wordt gewezen op de predatie

van de vrouwtjes tijdens het broedseizoen. Ze worden dan vooral het slachtoffer van de vos en van loslopende honden. De balts vindt niet alleen zwemmend, maar ook vliegend plaats. Een vrouwtje wordt dan in de lucht gevolgd door twee of meer woerden. Meestal is het vrouwtje dan al gepaard en vliegt haar echtgenoot mee in de baltsvlucht. Het vrouwtje kiest de nestplaats. Na het leggen van een ei verlaat het vrouwtje het nest. Samen met het mannetje vliegt ze weg. Vaak ontstaat dan weer een baltsvlucht. Zodra het legsel is voltooid (8-12 roomgele eieren) gaat het vrouwtje broeden. De broedtijd is ongeveer 26 dagen. Het mannetje verlaat dan het vrouwtje en sluit zich aan bij een groepje mannetjes.

Voedsel

Krakeenden zijn echte zoetwaterspecialisten. Het liefst zoeken Krakeenden, zowel overdag als 's nachts, voedsel in ondiep voedselrijk water. Als grondeleend zoeken ze meestal zwemmend voedsel. Maar ook op kort gras langs waterpartijen worden ze wel foeragerend gezien. Het zijn geen echte voedselspecialisten. De hoofdmoot van het menu bestaat uit plantaardig materiaal. De vrouwtjes nemen in de broedtijd ook voor een deel dierlijk voedsel op voor de eiproductie. In de herfst verblijven de vogels graag in de nabijheid van strekdammen en oeververdedigingswerken. Ze foerageren dan vermoedelijk op groenwieren en draadalgen. Tijdens een watervogeltelling gedurende een vorstperiode werd door ons een relatief groot aantal Krakeenden waargenomen op de waterzuiveringsinstallatie bij Willemstad. Mogelijk waren de algen en insecten die zich in dit water bevonden een geschikte vervanger voor de op dat moment moeilijk bereikbare waterplanten en insecten in de andere, gedeeltelijk met ijs bedekte wateren. Zwitserse Krakeenden op de Bodensee trekken niet weg tijdens een vorstperiode. Er is vastgesteld dat veel Krakeenden zich daar als zogenaamde voedselparasiet aansluiten bij naar planten duikende eenden en Meerkoeten. Ze profiteren zo van voedselbronnen die voor grondeleenden onbereikbaar zijn. Krakeenden komen ook bij ons regelmatig samen voor met Meerkoeten. En ook hier worden deze met regelmaat beroofd van hun opgedoken waterplanten.

Verspreiding

De Krakeend heeft een verbrokkeld holarctische verspreiding; gebieden die behoren tot de koude, gematigde en subtropische gebieden van het Noordelijke Halfrond. De verspreidingsgrenzen liggen tussen de juli-isothermen van 16-18 graden Celsius in het noorden en 32 graden Celsius of mogelijk iets zuidelijker. Het broedgebied omvat voornamelijk Azië, Oost- en Centraal-Europa en via de Noord-Duitse laagvlakte bereikt het ons land. De Krakeend heeft de neiging zijn broedgebied uit te breiden in noordelijke richting. De Krakeend is een soort die ecologisch nauw verwant is aan de Wilde Eend. Hij is gevoelig voor verstoring.

Voorkomen in ons land

Bij een onderzoek aan faunamateriaal uit neolithische nederzettingen werden resten van o.a. de Krakeend aangetroffen bij Kolhorn (Noord-Holland) door J.T. Zeiler. Hiëronymus Bosch (1450-1516) schilderde naast vele fantasievogels diverse realistische afgebeelde vogels zoals Putter, Wilde Eend, IJsvogel en Hop. Op het middenpaneel van het drieluik "De Tuin der Lusten" schilderde hij een Krakeend (woerd). Of hij de Krakeend kende als een wilde vogel of als vogel die in gevangenschap werd gehouden, is niet meer na te gaan. Mogelijk kwam de Krakeend in die tijd

veelvuldig voor. En verdween hij met het vuiler worden van het water. Om dan in onze tijd weer toe te nemen met het schoner worden van het water.

De Krakeend is in ons land een jaarvogel, een het gehele jaar door aanwezige broedvogel. Doortrekker en wintervogel in vrij groot aantal. De winterpopulatie bestaat gemiddeld uit 77.000 vogels (2005-2010). De aantallen zijn echter het hoogst in de nazomer en de herfst. Het betreft dan zowel broedvogels als doortrekkers en overwinteraars. De doortrekkende Krakeenden in Nederland zijn afkomstig uit het noordelijke deel van het verspreidingsgebied en overwegend op doortocht naar Zuidwest-Frankrijk en het Iberische Schiereiland. Met een gemiddelde jaarlijkse toename van bijna 8 procent sinds 1980 vertoont de Krakeend de sterkste toename onder de bij ons voorkomende eenden. Krakeenden houden zich buiten de broedtijd vooral op in ondiepe zoete wateren, zowel in het binnenland als langs de kust.

De soort komt ook voor in brak water, maar mijdt het zoute milieu. Het Beneden Rivierengebied is veruit het belangrijkste gebied voor de soort.

Voor Krakeenden blijft ons land belangrijker voor doortrekkers dan voor overwinteraars.

Mogelijke oorzaak toename

De verbetering van de waterkwaliteit in een aantal wateren zal gunstig geweest zijn. Mogelijk vormden de ontginningen ten behoeve van de landbouw in Oost-Europa voor de Krakeend een reden het broedgebied westwaarts uit te breiden. De Krakeend broedt in laaggelegen, open, grazige zoetwatergebieden. Het broedbiotoop bestaat uit meren en plassen met een rijke oeverbegroeiing langs ondiepe randen, en ondiepe rijk begroeide sloten in weidegebieden. Het nest wordt in een dichte vegetatie gebouwd op een droge plaats bij het water. De verzoeting van een aantal grote wateren door de aanleg van dammen (met veel groenwieren en draadalgen) in het kader van de Deltawerken heeft de Krakeend in ons land in de kaart gespeeld.

(Hans van der Sanden)

De Krakeend als broedvogel in Nederland

De Krakeend broedde al in de 19e eeuw in een klein aantal in ons land. Het broedgebied omvatte toen voornamelijk Friesland en daar bijna uitsluitend de omgeving van Eernewoude (Haverschmidt 1942). In de Avifauna van Nederland (1962) wordt de Krakeend nog een zeer schaarse broedvogel genoemd, een doortrekker in een vrij klein aantal en wintervogel in een zeer klein aantal. Vanaf het einde van de jaren vijftig werd een opvallende toename

en areaaluitbreiding geconstateerd. De Biesbosch werd omstreeks 1960 bezet. Het rivierengebied en de zandgronden volgden. Voor de jaren 1976-77 werd het aantal broedparen van de Krakeend voor Nederland gesteld op 550 tot 800 paar waarvan 20-30 paar in Noord-Brabant. In 1979-85 werd het aantal geschat op 1600-2400 voor Nederland. Als Nederlandse broedvogel is de Krakeend sinds de start van de BMP-tellingen in 1984 zeer sterk toegenomen. Gerekend vanaf 1990 is de stand verzevenvoudigd (een gemiddelde toename van 9,1% per jaar). De afgelopen tien jaar is de toename iets afgezwakt, maar nog altijd fors (gemiddeld 6,7% per jaar). Voor West-Brabant schatte men het aantal in 1989-1996 op 375-475 paren. In 1998-2000 werd het aantal broedparen in Nederland geschat op 6.000-7.000. Er is sprake van een forse toename van het broedareaal zowel in Nederland als daarbinnen in West-Brabant. Het Volkerakmeer en Zoommeer werden in 1987 afgedamd vanwege de Deltawerken. Hierdoor werd het water van zout zoet en veranderde het in korte tijd door de enorme toename van de blauwalg in een stinkende poel. In 2007 was de waterkwaliteit duidelijk verbeterd door onder andere de hier doorgedrongen quaggamossel. Er ontstond een gunstig broedbiotoop voor de Krakeend.

Vóór 1965 is het broeden van de Krakeend in Noord-Brabant niet met zekerheid vastgesteld. In 1965 stelde Huijskens een broedgeval vast op het landgoed Groote Meer bij Ossendrecht. De verspreiding van de Krakeend als broedvogel beperkt zich in Noord-Brabant hoofdzakelijk tot de zeeleiregio. De eerste waarnemingen van een Krakeend op de zandgronden in onze omgeving betreffen volgens het archief van de Vogelwerkgroep de Emerput op 23 maart 1972, het Mastbos, De Kogelvanger, twee vogels op 26 maart 1986, en de Bleeke Heide, Chaam, op 12 maart 1999. Dit waren bijna zeker geen broedvogels. De broedtijd van de Krakeend is in mei, veel later dan van de verwante Wilde Eend. Het meest bepalend voor het voorkomen als broedvogel lijkt de aanwezigheid te zijn van ondiepe, voedselrijke wateren met rijk begroeide, wat ruige oevers.

Hans van der Sanden

Literatuur

Avifauna van Noord-Brabant. v. Erve 1967
Sovon 1987, Atlas van de Nederlandse vogels
Sovon Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2002
Archief West Brabantse Vogelwerkgroep
Sovonrapporten: Watervogels in Nederland
Suizende wicken. 1952 Leiden, mr.T.Lebret..

Krakeend man

Krakeend vrouw

Tekeningen Vogelbescherming

Biomassa

Bomen sterven en jonge vogels breken hun pootjes als gevolg van de gigantische uitstoot van stikstof. Zure regen lijkt misschien iets van vroeger maar door de weer toenemende uitstoot van stikstof verzuurt de natuur nog steeds. Eierschalen worden steeds dunner waardoor de inhoud verdroogt en jonge vogels breken al in het nest hun botten door gebrek aan kalk.
Bron: Arnold van den Berg, bureau Biosphere.

Klimaat wordt een hot thema van de kabinetsformatie. Vooral de bijstook van biomassa in kolencentrales is een heikel punt. Volgens de demissionair minister van Economische Zaken is het verbranden van hout en nodige Europese klimaatdoelstellingen voor duurzame energie te halen. Maar critici zijn bezorgd over de gevolgen van dit beleid. Nederlandse energiebedrijven zullen miljoenen tonnen hout gaan importen. Het televisieprogramma ZEMBLA wijdde daarom de uitzending van 22 maart 2017 aan een onderzoek naar de biomassa-industrie.

Energievoorziening wordt groot probleem

Kolenstook in elektriciteitscentrales veroorzaakt veel uitstoot van CO₂ met als gevolg opwarming van de aarde. Aardgas uit Groningen kan echt niet meer. Gas kopen van Rusland willen wij ook niet. Het aardgas uit Noorwegen is niet geschikt. Kerncentrales zijn te gevaarlijk. Windturbines willen wij ook niet, zeker niet op land. Zonne-energie is nog lang niet toereikend. Maar de regering moet er voor zorgen dat wij verzekerd zijn van elektriciteit en brandstof om onze woningen te verwarmen, dat wordt een groot probleem. In België heeft men nog meer problemen: de twee oude versleten kerncentrales dichtbij de Nederlandse grens kan men niet stilleggen omdat er anders een tekort aan stroom ontstaat. En de levering van aardgas uit Nederland wordt gestopt nadat de contractdatum is bereikt.

Houtpellet merk Plus te koop bij tuincentra.
Specificaties:
Calorische waarde >17MJ/kg
Lengte 1-4 cm diameter 6 mm
Herkomst Verenigde Staten.

Veel brandhout ook wel houtpellet genoemd wordt geïmporteerd uit de Verenigde Staten. Voordat het in een Nederlandse centrale belandt ondergaat het een grote en lange energievretende weg. Het hout wordt gekapt, afgevoerd naar een verzamelpunt, vrachtwagens vervoeren het naar een fabriek waar het fijn gehakt en gedroogd wordt. Dan gaat het naar een haven waar het ingeladen wordt in een vrachtschip dat de oceaan overvaart naar een Nederlandse haven.

De calorische waarde van kolen varieert naar gelang de soort van 24 tot 35 MJ/kg. Dat betekent dat bij gebruik van hout tweemaal zoveel aan volume aangevoerd moet worden om dezelfde energieopbrengst te krijgen als bij gebruik van kolen.

Er is een tijd geweest dat men dreigde openhaarden en houtkachels te verbieden omdat het verbranden van hout slecht is voor de luchtkwaliteit. En nu gaat men doodleuk grote hoeveelheden hout in elektriciteitscentrales verbranden. Hout stoken veroorzaakt evenveel uitstoot als kolen maar om dat te verdedigen heeft men wel een heel krom argument bedacht. Bomen hebben voordat ze gekapt worden CO₂ opgenomen. Ze hebben dus vijftig jaar de lucht gezuiverd maar bij het verbranden wordt dat weer tenietgedaan. Daarom zou hout klimaatneutraal zijn. Men

moet wel heel wanhopig zijn om zo iets te bedenken. Niemand gelooft dat dan ook.

Negatieve gevolgen voor de natuur

Het ministerie van economische zaken heeft Staatsbosbeheer verplicht hout te leveren dat gebruikt moet worden voor bijstook in kolencentrales. Dat zou geen ramp zijn als men niet met kappen zou beginnen op 1 juli als er nog broedvogels met jongen aanwezig zijn. Waarom kan het werken in bossen niet beperkt worden tot het winterhalf jaar? Er staat toch in de Faunawet dat vogelnesten niet verstoord mogen worden? Het Chaamse bos was een grote onaantrekkelijke plantage met grove dennen. Al decennia lang probeert men er een gevarieerd gemengd bos van te maken. Maar dat beleid is nu weer overboord gegooid. Van natuurbos wordt weer een productiebos gemaakt. Jonge naaldbomen zijn al aangeplant, netjes op een rij zoals vroeger gebruikelijk was. Zandpaden worden verhard voor de zware machines waarmee bomen gekapt en afgevoerd worden. Tien jaar geleden was men blij dat de verharde wegen door het bos afgesloten mochten worden voor gemotoriseerd verkeer. Consistent beleid is ver te zoeken.

Harry van Vugt

(zomba.nl)

Houtpellets

(houthandelvangelder.nl)

De Grote Gele Kwikstaart in Fozières

Tijdens onze zomervakantie in Fozières, Zuid-Frankrijk (van 22 juni t/m 9 juli jl.) hadden wij een bijzondere gast bij ons vakantiehuis: een Grote Gele Kwikstaart had zijn vaste broed- en verblijfplaats in de tuin bij ons vakantiehuis. Voor de vogelaar die al een aantal jaren bezig is met nestkasten in en rond Breda de mogelijkheid om een broedpaar eens nader te volgen en te bestuderen.

Locatie van het nest

Ons vakantiehuis lag halverwege op een berg. De tuin was aan de zuidzijde, begrensd door een muur van natuursteen die op de scheiding staat met het plaatselijke chateau. In de muur ontbraken enkele grote stenen; elk van die gaten vormde als het ware een natuurlijk nisje, vergelijkbaar met een open kast. In een van de nisjes had een Grote Gele Kwikstaart zijn nest op ooghoogte gebouwd. Zandstrandjes en/of keien langs de oevers zijn een must voor de soort om voedsel te zoeken langs de waterlijn, of in het ondiepe water. Het voedsel bestaat uit macrofauna (larven van libellen en andere waterinsecten). Honderd meter van onze berg vandaan stroomde een prachtige beek met de genoemde ingrediënten. In de literatuur lees je vaak dat de nestlocatie van de Grote Gele Kwikstaart zich direct langs het stromend water bevindt. Dit was hier zeker niet het geval. Ook in Nederland komt deze vogel voor als broedvogel op boerenerven. Hij foerageert dan aan zandige oevers wanneer het waterpeil laag is.

Gedrag

Aangezien we gebruik maakten van dezelfde tuin (ruimte) waren we op elkaar aangewezen; wij wilden uiteraard de Grote Gele Kwikstaarten niet verstoren. Het is dus belangrijk dat je rekening houdt met de opkijkafstand en de wegvliegafstand. De opkijkafstand is de afstand tussen jou en de vogel wanneer hij opkijkt als je de vogel benadert, de wegvliegafstand wanneer je te dichtbij komt waardoor de vogel wegvliegt. De opkijk- en de wegvliegafstand verschillen per vogelsoort. Er is ook een verschil tussen vogels uit het stedelijk gebied (tammer omdat ze gewend zijn aan de aanwezigheid van mensen) en die uit het buitengebied. Wij hadden al redelijk snel door waar wij onze tuinstoelen konden neerzetten zonder dat de Grote Gele Kwikstaarten hier last van hadden. Wanneer het vrouwtje haar broedsel even verliet werd ze afgelost door het mannetje; dit ging altijd gepaard met de herkenbare roep en de golvende vlucht bij het af en aan vliegen. Dit was goed te volgen als wij in onze tuin waren.

Adult GGK 29-6-2017

foto Raymond van Breemen

Broedsel mislukt

We hebben de activiteiten van de Grote Gele Kwikstaarten van 24 juni tot en met 3 juli kunnen volgen. Op 4 juli viel 's avonds op dat we niks meer hoorden en zagen van onze vogels. Terugdenkend hadden wij ze in de ochtend ook gemist. Na 4 juli hebben wij onze Grote Gele Kwikstaarten niet meer gezien. In de nacht van 3 op 4 juli had het zeer hard gewaaid, maar dat bleek achteraf niet de reden. Op 4 juli in de avond werd het raadsel van de vermissing opgelost. Een langharige zwarte kat liep over de scheidingmuur en zocht systematisch de nisjes af, speurend naar vogeltjes en andere kleine prooidieren. Ook daarna hebben we de kat nog regelmatig gezien.

Onderzoek nestinhoud

Op 7 juli (daags voor onze terugreis) besloot ik om de nestinhoud te controleren. Het nest bestond uit een kom van mos, gras, takjes en haar. In het nest bevonden zich drie eieren, opmerkelijk omdat Grote Gele Kwikstaarten meestal 4-6 eieren leggen en zelden 3 of 7. Ik ga ervan uit dat het legsel compleet was omdat ik wist dat het al minstens negen dagen werd bebroed. Broedzorg/broedduur van Grote Gele Kwikstaarten duurt elf tot veertien dagen. Het ging mij te ver om een van de eieren open te maken om te kijken hoever het embryo al was ontwikkeld. De eieren heb ik niet gewogen of opgemeten (ook maten van eieren zijn terug te vinden in de literatuur).

Met de klok mee staartveren, vrouwtje op nest en nest met drie eieren
(Raymond van Breemen)

Staatveren

In het nest lagen ook drie staartveren. De Grote Gele Kwikstaart heeft twaalf staartveren (net als de meeste Europese soorten); dat zijn zes paar die in het geraadpleegde boek T1 tot T6 genummerd zijn, gerekend vanuit het midden van de staart. (T = staartveer, zie foto). De drie middelste paren staartpennen zijn zwart met geelgroene randen op de buitenkant (T1). De drie buitenste paren zijn grotendeels, de buitenste staartpen zelfs geheel wit (T6). De staartpennen ruïen gedurende het jaar. Staartpen 6 en 5 worden in januari en februari geruid (schema volgorde van rui staartveren). Staartpen 1 midden in de staart wordt in juni geruid. Dat leidt tot de conclusie dat onze volwassen vogel (waarschijnlijk een vrouwtje) niet haar staartveren is verloren door de rui, maar

hoogstwaarschijnlijk door de versterking (schrik) door een roofdier (zeer aannemelijk de plaatselijke zwarte kat).

Discussie

Onderzoek naar vogels is voor een vogelaar een aangename aanvulling op het alleen maar kijken naar vogels. Zo kom je veel aan te weten over gedrag en terreingebruik (habitat, biotoop). Onderzoek kun je het beste doen in je eigen omgeving. Mijn observaties tijdens mijn vakantie in Zuid-Frankrijk leverden een welkome aanvulling op van mijn kennis van de Grote Gele Kwikstaart, die overigens als broedvogel nog steeds ontbreekt in en rond Breda. In 2007 zijn door de West Brabantse Vogelwerkgroep in samenwerking met de gemeente Breda op meerdere locaties langs de beken in Breda nestkasten geplaatst, helaas nog steeds zonder broedsucces. Maar dat kan zomaar veranderen als de opmars vanuit Oost-Brabant doorzet. Weet goed wat je doet tijdens een onderzoek om verstoring te voorkomen. Er is voldoende literatuur om veren, braakballen, schedels en andere vogelsporen te kunnen determineren. Websites zijn er ook. En maak gebruik van elkaars kennis binnen de Vogelwerkgroep!

Raymond van Breemen

Bronnen:

't Hupke uitgave 129, Juni 2007- blz. 12 Breda en de Grote Gele Kwikstaart door Jan Benoist en Raymond van Breemen

't Hupke uitgave 133, zomer 2008 blz. 9 Breda en de Grote Gele Kwikstaart, een vervolg door Raymond van Breemen

't Hupke uitgave 160, Lente 2015- 22 bijzondere waarneming: Grote Gele Kwikstaarten door Hans van der Sanden.

't Hupke uitgave 162, Herfst 2016 blz. 16-17 Breda en de Grote Gele Kwikstaart door Mathilde Jeroense en Raymond van Breemen.

Brown, R, et al. (2002). Vogelsporen, Tirion

Harrison, C. (1977). Elseviers Broedvogelgids www.grotegelekwik.nl

Gele Kwikstaart

Grote Gele Kwikstaart

(Ria Lambregts)

De natuur verbeeld

De dichter J.C. Bloem overdacht dat er nog maar weinig natuur rest(te) op het platteland. In zijn gedicht De Dapperstraat (1945) luidt dat in de eerste strofe als volgt:

Natuur is voor tevredenen of legen.

En dan: wat is natuur nog in dit land?

Een stukje bos ter grootte van een krant.

Een heuvel met wat villaatjes ertegen.....

M. A. Koekkoek (1875-1944) legde dat platteland vast in zijn schilderijen. Deze werden gereproduceerd op schoolwandplaten. En zo maakte jong Nederland kennis met 'de natuur'.

Nu het werk van de weidevogelbeschermingsgroep Weimeren erop zit, en de knotploeg nog niet aan het werk kan, is het leuk die platen eens te bekijken. Welke platen geven wat weer van de natuur zoals we die in Weimeren kunnen beleven?

De keuze valt op 'In de weide', 'Het Naardermeer' (vanwege het riet) en 'In sloot en plas'. 'In de weide' is een typisch Nederlandse plaat. Alleen zijn de afgebeelde vogels en planten zelden meer bij elkaar te vinden. Zo zien we in Weimeren wel eens een Ooievaar overvliegen en komen Boerenzwaluwen regelmatig foerageren boven sloten en de Mark. Maar Roeken hebben we er zelden gezien. Wel Zwarte Kraaien. Het aantal Wilde Eenden en Kieviten loopt zienderogen terug.

Een bloeiende wei? Alleen in de reservaatstukjes van Staatsbosbeheer vinden we paardenbloem en pinksterbloem, in de bermen langs de Mark o.a. madelief, smeerwortel, witte en rode klaver. Sloten met waterweegbree, waterranonkel, waterviolier? Helaas. Wel is er gele lis te zien. Gelukkig staan er wel knotwilgen. Vroeger werden wilgen vanaf prille leeftijd gekapt: zo bleef de wilgenpruij onder handbereik en waren wilgentenen, een veelgebruikt materiaal, gemakkelijk te kappen. In de vermolmde wonden konden bijvoorbeeld vlier, lijsterbes, bitterzoet, varens zich vestigen. Tegenwoordig hebben wilgentenen hun belang verloren en houden moderne boeren niet zo van bomen op hun weiland. Daarom onderhouden vrijwilligers de knotwilgen: ze zijn dan conservator van historische zaken.

Het riet, Meerkoet, Lepelaar en Kleine Karekiet van de plaat 'Het Naardermeer' zien we ook in 'onze' polder. De Lepelaar ook, weliswaar slechts als incidentele bezoeker. Op de bijplaat zien we o.a. de Bruine Kiekendief en Fuut. Een koppel Bruine Kiekendief foerageert regelmatig in Weimeren, de Fuut vinden we in de brede sloot en op de Mark.

Jammer, maar Rietgors, Rietzanger, Bosrietzanger, Sprinkhaanzanger en Cetti's zanger, vogels die we in ons BMP-plot Weimeren inventariseerden, staan niet afgebeeld. Wat betreft de Cetti's zanger is dat niet zo gek. Deze horen en zien we pas de laatste jaren in toenemende mate in ons land.

Op de plaat 'In sloot en plas' staan o.a. kikvors, pad en waterinsecten afgebeeld. Tijdens onze zoektochten hoorden we vooral in mei het gekwaak van kikkers en zagen we af en toe libellen en vlinders. Maar daar ging onze aandacht niet naar uit. Misschien volgend jaar eens wat 'breder' kijken, meer aandacht voor wat groeit en bloeit en ons steeds weer/meer boeit.....

Agnes van der Sanden

Vijf jaar watervogeltellingen in de bebouwde kom van Breda

De West Brabantse Vogelwerkgroep kent een lange traditie van watervogels tellen. Al vanaf 1969 wordt zes keer per jaar een telling georganiseerd waarbij in een gebied ter grootte van circa 500 km² alle watervogels worden geteld. Daaronder bevinden zich ook twee gebieden binnen de bebouwde kom van Breda, namelijk de Asterdplas en de Emerput. In 2012 werd het idee gelanceerd om meer tellingen binnen de bebouwde kom te gaan doen. Enerzijds om meer te weten te komen over de aantallen en verspreiding van watervogels binnen de bebouwde kom en anderzijds om leden de kans te geven om op een laagdrempelige manier bekend te raken met het tellen van vogels. Tegenwoordig worden er elke winter tien (overwegend) binnen de bebouwde kom gelegen telgebieden onder de loep genomen. De Aa of Weerijns en het Zaartpark elk één keer (in januari) en de overige gebieden gemiddeld zes keer per seizoen.

Vanaf de winter 2012/13 zijn er 232 tellingen uitgevoerd en daarbij zijn 49.595 watervogels geteld, verdeeld over 40 soorten.

In dit Hupke tref je een kort verslag aan met enkele resultaten van deze tellingen. Een uitgebreid verslag zal als rapport op de website van de West Brabantse Vogelwerkgroep worden geplaatst.

Materiaal en methode

Voor dit verslag zijn de gegevens van tien telgebieden gebruikt. Deze liggen verspreid over de stad met een nadruk op de noordelijke helft.

TABEL 1. OPPERVLAKTE VAN DE TELGEBIEDEN EN HET AANTAL UITGEVOERDE TELLINGEN IN DE PERIODE SEPT. 2012 - APRIL 2017

Telgebied	Opp. (ha)	Opp. water (ha)	tellingen
Asterdplas	55.7	19.4	25
Emerput	26.5	12.7	23
Hoge Vucht noord	151.8	10.2	27
Hoge Vucht zuid	144.1	2.9	26
Waterkokers	29.2	20	21
Linievijver	6.7	1.3	31
Brabantpark-Molenley	5.0	2.4	34
Wilhelminapark	7.9	3.3	31
Zaartpark	43.5	3.6	4
Aa of Weerijns	62.5	6.8	5

Bij aanvang van de tellingen waren de Waterkokers nog niet volledig gerealiseerd en vielen deze nog onder het telgebied Hoge Vucht noord. Om die reden zijn in de soortbesprekingen de gebieden Hoge Vucht noord (en -zuid) en de Waterkokers geregeld samengevoegd. Hetzelfde geldt ook voor Zaartpark en Aa of Weerijns. In het eerste seizoen vormden die samen nog één telgebied en daarom zijn ook de aantallen uit deze gebieden in latere jaren vaak weer samengevoegd.

Een telling vindt steeds plaats in het door Sovon voorgeschreven telweekend omstreeks het midden van de maand. Voor Sovon is met name de midwintertelling in januari van belang maar vrijwel alle gebieden worden in het winterhalfjaar maandelijks geteld.

Telgebieden worden met de fiets of te voet bezocht. Over het algemeen volstaat een verrekijker maar met name bij de plassen (Emerput, Asterdplas en Waterkokers) wordt

ook een telescoop gebruikt. Veelal kan exact geteld worden maar grote groepen worden ook wel geschat.

Dit verslag behandelt de seizoenen 2012/13 t/m 2016/17. De meeste tellingen zijn uitgevoerd in de maanden oktober tot en met maart, enkele echter ook in september en april. De in dit verslag vermelde aantallen hebben (tenzij anders vermeld) betrekking op de maanden oktober tot en met maart. Voor de weergave van het seizoensverloop zijn (vanwege een zo klein mogelijke spreiding in teldekking) de tellingen van 2013/14 t/m 2016/17 gebruikt en zijn de tellingen van het Zaartpark en de Aa of Weerijns (alleen geteld in januari) buiten beschouwing gelaten.

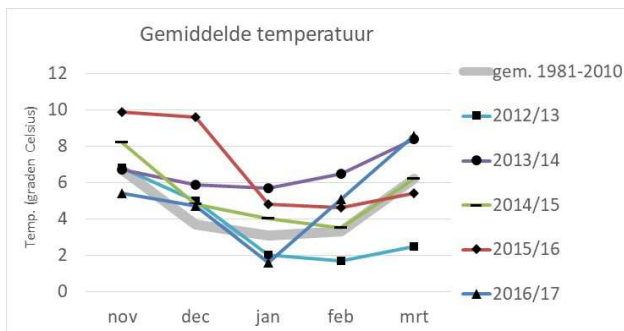

Watervogels vormen een vertrouwd stadsbeeld (foto Raymond van Breemen)

In de grafieken die het seizoensverloop weergeven is de maand waarin een soort haar seizoensmaximum bereikt op 100 procent gesteld en zijn de waarden in de overige kolommen daar een afgeleide van.

In de grafieken met seizoensmaxima zijn meestal alleen de gegevens van de voor die soort belangrijkste gebieden weergegeven. Indien er ook een kolom "Breda overig" is opgenomen betreft dat de overige telgebieden (en dus niet geheel Breda). Omdat grote delen van de stad (nog) niet geteld worden is het vrijwel onmogelijk om een juiste schatting van alle vogels in Breda te maken.

De winter van 2012/13 was normaal en de overige vier waren zacht (2016/17) tot buitengewoon zacht (2013/14 en 2014/15). Het seizoen 2012/13 was vooral van januari tot maart aan de koude kant. In januari lag er plaatselijk een beetje ijs maar in februari waren de vijvers voor tweederde dichtgevroren. Op 13 januari 2017 viel er kort voor de telling een flink pak sneeuw maar dit was binnen enkele dagen al weer verdwenen.

FIGUUR 1. DE GEMIDDELTE TEMPERATUUR IN DE BILT GEDURENDE DE WINTERS 2012/13 – 2016/17 (BRON: KNMI)

Resultaten

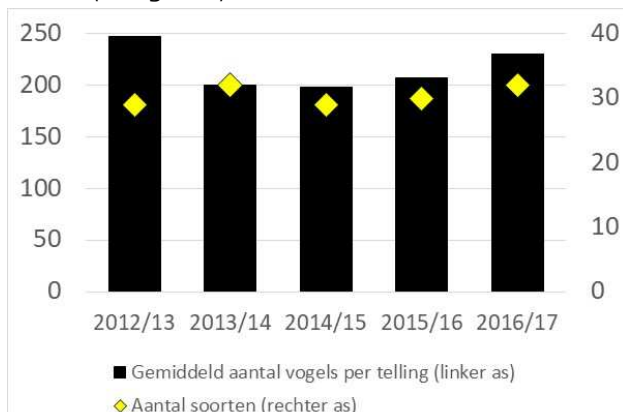
In dit verslag zijn de resultaten kort samengevat. Een uitgebreid verslag zal als rapport op de website van de West Brabantse Vogelwerkgroep worden geplaatst.

Gedurende vijf winters werden er in totaal 49.595 vogels geteld. Meest talrijk waren de Kokmeeuw, Wilde/Soepeend en Meerkoet. Tezamen waren deze soorten goed voor 66 procent van alle waargenomen vogels (zie tabel 2).

TABEL 2. TOP-10 VAN MEEST GETELDE SOORTEN IN BREDA

Soort	Aantal	Perc.	Perc. (cum.)
Kokmeeuw	15.279	31%	31%
Wilde Eend (incl. Soepeend)	10.338	21%	52%
Meerkoet	7.073	14%	66%
Waterhoen	3.595	7%	73%
Grote Canadese Gans	2.199	4%	78%
Kuifeend	1.880	4%	81%
Grauwe Gans	1.626	3%	85%
Stormmeeuw	1.144	2%	87%
Krakeend	1.025	2%	89%
Zilvermeeuw	756	2%	91%

Het aantal soorten dat per winter werd waargenomen varieerde weinig. Per seizoen werden 29-32 soorten vastgesteld. Het gemiddeld aantal vogels per telling per seizoen schommelde tussen 198 en 247. Er lijkt sprake van enig verband met de temperatuur. In de koudste winters werden gemiddeld meer vogels geteld dan in de warmere winters (zie figuur 2).

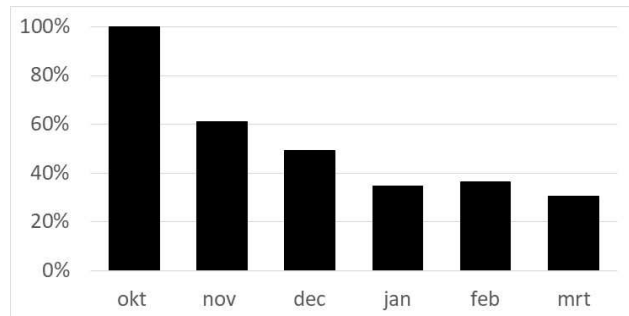
FIGUUR 2. PER SEIZOEN ZIJN HET GEMIDDELD AANTAL VOGELS PER TELLING EN HET AANTAL SOORTEN WEEERGEVEVEN

TABEL 3. HET TOTAAL AANTAL VOGELS, HET AANTAL SOORTEN EN HET GEMIDDELD AANTAL VOGELS DAT PER TELGEBIED IS WAARGENOMEN

Telgebied	Vogels	Soorten	Vogels/telling
Waterakkers	12717	27	606
Hoge Vucht noord	11823	25	438
Asterdplas	5887	24	235
Brabantpark-Molenley	4420	17	130
Hoge Vucht zuid	4147	14	160
Wilhelminapark	2944	20	95
Linievijver	2778	20	90
Emerput	2510	24	109
Aa of Weerijs	1817	19	363
Zaartpark	552	14	138
Totaal	49595	40	236

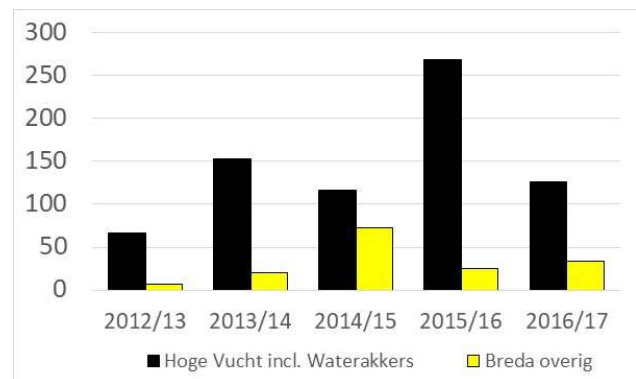
Ter illustratie van de soortbesprekingen zoals je die in het rapport op de website kunt lezen hieronder die van de Grote Canadese Gans

De Grote Canadese Gans was met 2199 getelde exemplaren de op vier na talrijkste soort. Het meest algemeen was de soort in 2015/16. Tussen oktober en maart werden er toen 608 geteld (waarvan 268 in oktober). Oktober was telkens de maand met de hoogste aantallen waarna in de loop van de winter afname plaatsvond (zie figuur 3).

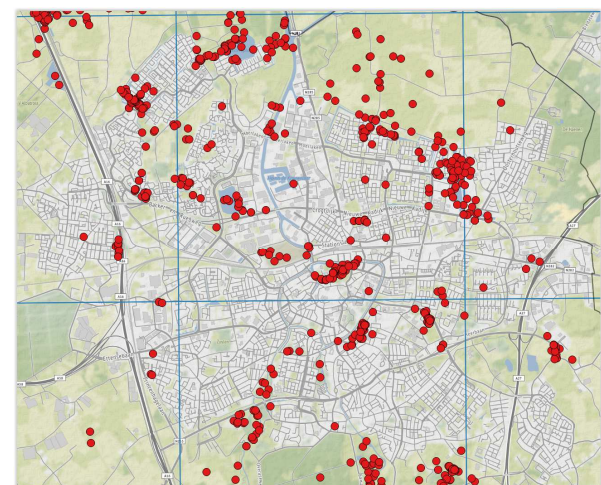

FIGUUR 3. SEIZOENSVERLOOP VAN DE GROTE CANADESE GANS

De soort komt verspreid door de hele stad voor maar kijkend naar de beschikbare telgegevens zijn grote aantallen (>25) voornamelijk voorbehouden aan het Zaartpark (54 ex. januari 2015) en de Hoge Vucht (jaarlijks 66-268). Hoewel de aantallen van jaar op jaar enigszins schommelen lijkt de soort ook als stadsvogel aan een gestage opmars bezig.

FIGUUR 4. HET GROS VAN DE GROTE CANADESE GANZEN HOUDT ZICH OP BIJ DE WATERAKKERS

FIGUUR 5. GROTE CANADESE GANZEN KUNNEN BIJ ALLE GROTERE WATEREN WORDEN WAARGENOMEN (BRON: WAARNEMING.NL)

Ook interesse gekregen in watervogeltellingen?

Voor een aantal gebieden binnen de bebouwde kom van Breda zijn we nog op zoek naar tellers. Ook jouw hulp is daarbij van harte welkom! Bedenk daarbij: het tellen van vogels in de stad is niet alleen nuttig maar zeker ook leuk en leerzaam. Per telgebied mogen 10-25 soorten watervogels worden verwacht en in de gehele stad kan het aantal tot rond de 40 oplopen. Met een beetje geluk sta je straks oog in oog met een Nonnetje of een IJsvogel en dat zomaar bij je om de hoek!

Wie kunnen er aan de telling meedoen?

Iedereen die de gangbare watervogels kan herkennen kan aan de telling meedoen. Met name denken we daarbij ook aan hen die de gevorderden cursus hebben gevolgd. Bedenk dat de verscheidenheid aan soorten in de stad veelal minder groot is dan daarbuiten. Het is vooral belangrijk om soorten als Wilde Eend, Waterhoen en Kokmeeuw juist te kunnen determineren. Het missen van een enkele Smient of Brilduiker is van ondergeschikt belang voor het welslagen van de telling.

Waar?

Vooraf binnens de bebouwde kom van Breda zijn we nog op zoek naar tellers. Daarnaast zijn er ook delen van de rivieren de Mark en de Aa of Weerijds waarvoor we nog tellers kunnen gebruiken (zie verderop de lijst met vacante gebieden).

Wanneer?

Minimale vereiste voor deelname is dat er wordt geteld tijdens de midwintertelling. Deze vindt ieder jaar plaats in het weekend het dichtst bij 15 januari. In 2018 zijn dat zaterdag 13 en zondag 14 januari. Om te voorkomen dat vogels op hun slaapplekken worden geteld, wordt er bij voorkeur geteld tussen 10.00 en 16.00 uur. Je kunt er ook voor kiezen om zes of zeven keer per jaar te tellen (van september/oktober tot en met maart) maar noodzakelijk is dat niet. Het verdient aanbeveling om hetzelfde gebied meerdere jaren achtereen te blijven tellen.

Benodigde tijd

Afhankelijk van het gebied duurt een telling een uur tot een groot gedeelte van de dag. Wanneer grote aantallen aanwezig zijn kost de telling meer tijd dan wanneer het heel rustig is.

Benodigheden

Voor een juiste determinatie heb je een verrekijker nodig. Eventueel kun je een telescoop gebruiken maar binnen de bebouwde kom is dat meestal niet noodzakelijk. Bij het tellen van grotere groepen kan een handteller (tikker) goed van pas komen. Werk je met telformulieren, dan kan een map waarop je deze kunt vastklemmen handig zijn maar tegenwoordig is het ook mogelijk om de gegevens in het veld direct in te voeren op een smartphone of tablet.

Hoe te tellen?

Tellingen worden te voet en/of per fiets uitgevoerd. Soms kan vanaf één positie worden geteld maar meestal dient een traject te worden gevolgd. Houd tijdens iedere telling dezelfde route en waarneempunten aan. Afhankelijk van het terrein kunnen insteken naar minder overzichtelijke gedeeltes noodzakelijk zijn. Rustende eenden verblijven vaak in of langs de oevervegetatie en om die reden dienen deze vegetaties steeds nauwkeurig te worden afgezocht. Het is belangrijk om verstoring zoveel mogelijk te vermijden.

We tellen alle soorten watervogels: futen, Aalscholvers, reigers, eenden, ganzen (ook de exoten en de tamme exemplaren), Waterhoen, Meerkoet, steltlopers, meeuwen IJsvogels en Grote Gele Kwikstaarten. Uitsluitend de vogels met terreinbinding worden geteld. Overvliegende vogels doen dus niet mee. Over het algemeen worden de verschillende soorten om beurten geteld. Alleen met een handteller is het mogelijk om meerdere soorten tegelijk te tellen. Meestal lukt het goed om de aanwezige vogels een voor een te tellen. Bij grote groepen kunnen afgepaste teelenheden (bijvoorbeeld groepjes van 10 of 25 vogels) worden geteld. Na de telling dienen de gegevens te worden ingevoerd op de website van Sovon (tenzij reeds in het veld digitaal is ingevoerd).

Vacante gebieden

Voor de volgende gebieden worden tellers gezocht:

- Haagse Beemden (o.a. Kroeten/Kesteren/Kievitsloop)
- Steenakker/Westerpark/Heilaar
- de Mark vanaf de KMA tot aan de Backer en Ruebweg inclusief Belcrumhaven
- de singels
- Valkenbergpark
- Minervum
- Ijpelaar - Bavelische Leij
- de Aa of Weerijds vanaf de Doctor Batenburglaan tot aan de A16

Vóór de eerste telling is het mogelijk om een telgebied aan te passen/op te splitsen. Dit gebeurt in onderling overleg tussen Sovon en de teller

Voor de meer gevorderde vogelaar zijn er ook nog twee grotere telgebieden beschikbaar:

- de Mark vanaf de Backer en Ruebweg tot aan de A16
- de Mark vanaf de A16 tot aan Zwartenberg

Voor deze gebieden is een telescoop noodzakelijk.

Voor overige vacante gebieden moet je de website van Sovon raadplegen:

<http://portal.sovon.nl/portal/vacant/deel/1>

Aanmelden

Mocht het je leuk lijken om ook een telgebied onder je hoede te nemen, meld je dan spoedig aan (bij voorkeur vóór 20 september). Dat kan door een e-mail te sturen naar john.frijters@12move.nl. Je vermeldt daarin welk gebied je voorkeur heeft. Toedeling vindt plaats op volgorde van aanmelding. Voor vragen en inlichtingen kun je eventueel ook bellen (076) 5031750. Hopelijk staat jouw naam dan ook in het volgende verslag vermeld.

Dankwoord

Vincent de Boer van Sovon maakte de telgebieden voor ons aan. Ellie Pruiksma was behulpzaam bij het opvragen van de telgegevens. Menno Hornman en Michel Kleman (Sovon Vogelonderzoek Nederland) maakten de gegevens voor ons toegankelijk. Het verspreidingskaartje van de Grote Canadese Gans is afkomstig van Waarneming.nl. Vooral ook dank aan de tellers: Cor en Toos Borghouts, Raymond van Breemen, Ada Engel, Hannie van Gils, Clemens van Nijnanten, Kors Jan Snoeij, Toos Timmermans en Ruud Touw en aan Harry van Vugt voor de coördinatie van de tellingen.

John Frijters

Ineke Buijsters

Algemeen

Ineke heeft het afgelopen jaar de cursus Vogels herkennen en de cursus Van kijken naar waarnemen gevolgd en is besmet geraakt met het "Vogels kijken" virus. Ze was zo enthousiast dat ze meteen aangaf binnen de Vogelwerkgroep wel iets te willen gaan doen. Op de laatste ledenvergadering is ze in het bestuur gekozen en ze geeft inmiddels inhoud aan de post PR binnen het bestuur.

Hoe belangrijk is het vogelen voor jou?

Ontspanning!! Ik vind het heerlijk om buiten te zijn, wandelend of fietsend. De verrekijker mee en nu op een andere manier 'kijken' en luisteren. Dit ervaar ik als de cadeautjes die de natuur ons geeft. Er is zoveel te zien. Naast de vogels zelf vind ik ook hun leefomgeving heel interessant. Steeds opnieuw kan de natuur mij verrassen.

Wat betekent de vogelwerkgroep voor jou?

Dit voorjaar heb ik de tweede cursus gevolgd die mij nog enthousiaster maakte. De vele kennis en ervaring van de docenten brengen ze graag op je over, niet alleen via de theorie maar ook tijdens de excursies. Binnen de vereniging ontmoet ik medevogelaars met dezelfde hobby. Het is een groep van gemotiveerde en gezellige mensen en zo heb je ook leuke sociale contacten.

Waarom ben je lid geworden?

Een aantal jaren geleden ging ik mee met een stadsvoegeexcursie van Willem Veenhuizen. We waren in hartje Breda; verbaasd luisterde en zag ik de diversiteit van de stadsvogels. Daar wilde ik meer van weten en daardoor worden de vogels in onze achtertuin nu ook beter geobserveerd. Tijdens de lezingen hoor je ook meer over andere vogels en specifieke gebieden om te vogelen.

Wat is je mooiste vogelervaring?

Voor mij is dat, waarschijnlijk net als bij veel anderen, voor de eerste keer een IJsvogel te zien. Maar iedere keer dat je een vogelsoort voor het eerst ziet is een hoera-moment.

Wat is je vreemdste ervaring op vogelgebied?

Een paar jaar terug in onze achtertuin, midden in de wijk Princenhage, zat een Sperwer op de leuning van ons

tuinbankje op z'n gemak zijn buit op te eten. We keken onze ogen uit en hebben snel een foto gemaakt, dat had niet gehoeven want meneer of mevrouw heeft daar zeker wel vijftien minuten zitten peuzelen. Alleen de veren bleven over en een verdwaald botje.

Wat is je lievelingsvogel?

Niet specifiek één vogel. Helemaal fan ben ik van de Grutto en andere weidevogels. De Koolmees blijft ook vrolijk om naar te kijken. En de Blauwe Reiger, zo statig op z'n hoge poten en de soms arrogante manier waarop ze je aankijken. Met veel respect kijk ik ook naar de Buizerd.

Wat doe je zoal op vogelgebied?

Ik heb de beginners- en gevorderdencursus gevolgd en ga mee met excursies. Straks weer met Marjo mee als ze vroeg op pad gaat. Zelf ga ik ook op ontdekkingstocht in park, bos en open veld.

Wat is het mooiste vogelland?

Zondermeer het Wadden(ei)land Terschelling; daar zijn op zo'n klein gebied zoveel verschillende vogels te zien. We gaan er al een aantal jaren in het voorjaar naar toe. Deze keer hebben we ook vertederende Kluten gezien met een aantal jonkies en in de duinen kiekendieven. We hebben ook een mooie ontmoeting gehad met een bijzondere man; die speciaal naar het eiland was verhuisd voor zijn hobby namelijk het aflezen van pootringen en tellen van Rosse Grutto's voor het NIOZ; hij kon daar heel mooi over vertellen en natuurlijk mochten we door zijn telescoop kijken; prachtig! Tijdens het vogelen met de boswachter zagen we voor het eerst een Kneu, nu de favoriete vogel van Ben, en een Torenvalk die zomaar van de vaste wal op het eiland een lekker hapje kwam 'shoppen'.

Wat is je favoriete gebied in Nederland?

Het gebied de Leemputten bij Dorst. Daar heeft Raymond nog uitleg gegeven onder de verschillen in staart van diverse roofvogels, aangevuld met een tekening in het zand. Tijdens die excursie stond ik oog in oog met een minder vriendelijke Schotse Hooglander. Gelukkig waren er een paar stoere mannen in de groep en is alles goed afgelopen. In Zeeland het plan Tureluur en dichterbij huis de Vrije Velden bij Zonzeel. Tijdens de eerste excursie met John Frijters heb ik daar voor de eerste keer een Goudhaantje gezien en gehoord. In totaal heb ik 36 verschillende soorten in m'n boekje genoteerd. Dit heeft wel zo'n indruk gemaakt dat wij het nu de 'John'-zeelsepolder noemen.

Zijn we nog wat vergeten?

Ja zeker, mijn man is ook enthousiast geworden; hij wijst me op de vogels die hij ziet en kent ook al veel namen. Nu ik geen werk meer heb, zet ik me meer in voor de Vogelwerkgroep. Sinds een tijdje help ik Fred met de persberichten en geleidelijk aan komen er meer PR-zaken bij. Zo is er nu een kleine PR-groep opgericht met de focus op meer naamsbekendheid en de vraag hoe we de jeugd beter kunnen bereiken en enthousiast kunnen maken voor het vogelen. Ook het jubileumjaar komt er aan. Daarover zal ik later meer schrijven in 't Hupke.

Ineke Buijsters & Jan Benoist

De Langstraat

Algemeen

De Langstraat is een oer-Hollands slagenlandschap. Het gebied omvat vier deelgebieden: de Dullaard, Den Dulver, het Labbegat en het Eendennest. Eigenaar ervan is Staatsbosbeheer.

Ligging en bereikbaarheid

De Langstraat ligt tussen Waalwijk en Waspik ten zuiden van de A59. Je kunt het gebied op verschillende manieren in, bijvoorbeeld via de Wendelnesseweg, wandelknooppunt 31 A en B. Maar ook via de Kruisvaart in Sprang-Capelle.

Beschrijving

Het belangrijkste kenmerk van de Langstraat is het kleinschalige slagenlandschap, vooral zichtbaar in het Labbegat langs de Koesteeg en de Winterdijk. Slagen zijn lange, smalle percelen grond die door sloten van elkaar worden gescheiden. Deze lange smalle percelen zijn ontstaan door erfopvolging. Een weiland werd bijvoorbeeld in vier stroken verdeeld over vier erfgenamen die allen een even groot deel verkregen. Hierdoor worden de stroken smaller en smaller. Hetzelfde fenomeen doet zich ook op andere plaatsen voor, bijvoorbeeld in de Haagse Beemden in het deelgebied Lange Bunders/Slangenwijk (tegenwoordig de Vierde Bergboezem). De Langstraat ligt aan de voet van de hoge Brabantse zandgrond. Uit dit gebied vloeien grote hoeveelheden grond- en kwelwater.

Eeuwenlang zijn deze gronden als weide- en hooiland gebruikt. Vooral de natste hooilanden hadden een gevarieerde plantengroei en zij waren het broedgebied voor veel weidevogels. Door vermessing, verdroging en vervuiling zijn deze waarden helaas verloren gegaan.

Na de ruilverkaveling is men begonnen met het herstel van de eens zo rijke natuurwaarden. En met succes. Den Dulver is een eendenkooi waar men niet in mag, maar je kunt vanaf een uitzichtpunt goed zien hoe een en ander vroeger in zijn werk ging. De Dullaard bestaat uit zes petgaten en weilanden en populieren. Via de onderstaande wandeling kom je ook langs de vogelkijkhut in de Dullaard.

Mogelijkheden

Voer Kruisvaart 2 in Sprang-Capelle in op de routeplanner. Tegenover huisnummer 2 bij een rood hek begint de wandeling. Sla voor het hek linksaf en volg de gele pijlen van het wandelnetwerk. Buiten het bos ga je linksaf door een rood hek. Aan het einde van dit pad weer door een rood hekje en rechtsaf op de Kruisvaart. Na ongeveer honderd meter ga je links weer door een rood hek het

zandpad op. Volg dit pad tot KP 33 Hier moet je rechts naar KP 10. Bij KP 10 ga je naar KP 31A

En dan richting KP 75 tot aan de ingang van de eendenkooi Den Dulver. Voor het hek links de eendenkooi oplopen. Net voorbij het kooihuisje bij een bruggetje rechtsaf gaan. Daar ligt mooi nat broekbos met kleine hooilandjes met veenpluis. Aan het einde van het kooibosje op de dijk linksaf. Aan het einde van het kooibos door een hek en weer linksaf. Je loopt nu als het ware om het kooibos heen. Voor het einde van dit pad kun je door een zwart hekje weer het kooibos in. Vervolgens kom je weer op de plek op de dijk waar je het kooibos bent ingegaan. Vanaf hier dezelfde weg terug langs de vliet tot KP 31 (A+B) Ga hier rechts (Wendelnesseweg), wel de parallelweg nemen!. Neem de eerste weg links en je bent weer op de Kruisvaart.

Wat er te zien is

Dodaars, Fuut, Aalscholver, Roerdomp, Ooievaar, Kleine Zwaan, Knobbelswaan, Kolgans, Grauwe Gans, Grote Canadese Gans, Nijlgans, Bergeend, Wilde Eend, Zomertaling, Wintertaling, Smient, Krakeend, Slobeend, Tafeleend, Kuifeend, Nonnetje, Grote Zaagbek, Havik, Sperwer, Buizerd, Bruine Kiekendief, Boomvalk, Torenvalk, Patrijs, Fazant, Waterhoen, Meerkoet, Scholekster, Kievit, Witgat, Oeverloper, Holen en Houtduif, Turkse Tortel, Gierzwaluw, IJsvogel, Groene en Grote Bonte Specht, Boeren- en Oeverzwaluw, Zwarte Kraai, Kauw, Ekster, Gaai, Koolmees, Pimpelmees, Matkop, Staartmees, Boomklever en -kruiper, Winterkoning, Roodborst, Blauwborst, Gekraagde Roodstaart, Roodborsttapuit, Merel, Kramsvogel, Koperwiek, Zanglijster, Grote Lijster, Kleine Karekiet, Rietzanger, Bosrietzanger, Zwartkop, Tuinfluiter, Grasmus, Fitis, Tjiftjaf, Heggemus, Graspieper, Witte Kwikstaart, Spreeuw, Huismus, Ringmus, Kneu, Groenling, Putter, Vink, Keep en Rietgors.

Jan Benoist

Zomertortel, *Streptopelia turtur*

Naast de Houtduif en de Turkse tortel kennen we in ons land nog 2 andere duivensoorten. Een ervan is de Zomertortel, *Streptopelia turtur*, vroeger en in oude vogelboeken bekend als 'gewone Tortel'. Deze duif is in ons land een echte zomervogel en trekvogel die overwintert in West-Afrika. Hij arriveert eind april en verlaat ons land eind augustus en september. Ze verlaten, ondanks dat voor de Tortelduif dan de voedselsituatie optimaal is, vroeg uit ons land. Hij komt niet, zoals de Turkse tortel, voor in het stedelijk gebied maar in het buitengebied. Daar broedt hij in gemengde bosjes, hagen en struwelen.

Foerageren gebeurt meestal op akkers en stoppelvelden op zoek naar gemorste zaden en onkruidzaden. Zaden van de Duivekervel (*Fumaria*) schijnen erg aantrekkelijk te zijn voor de Zomertortel. Net als alle duiven drinkt hij door de snavel in het water te steken en dat op te zuigen, een voor vogels bijzonder ongebruikelijke manier van drinken.

Als hij laag over land vliegt is de donkergrijze spits toelopende staart met de witte zoom een goed herkenningsteken. De onderzijde van de vogel is vooraan bruinrood en wordt naar achteren toe wit. Als je de kans krijgt hem van dichtbij te zien blijkt hij in de hals, op de plek waar de Houtduif witte veertjes heeft, een prachtige vlek te hebben van zwarte en lichtblauwe veertjes. De jonge vogels hebben deze nekvlek niet. De rug is mooi warm bruin. Hij heeft vuurrode oogleden. Het gekoer van de Zomertortel is een zacht "toer,toer". Het nest is een eenvoudig doorschijnend platvormpje van takjes en twijgjes. Het broedsel bestaat uit twee witte eitjes (zoals van alle duivensoorten) die in 14 dagen worden uitgebracht.

Dominee Hanewinkel telde in 1799 de Tortel bij de gewone broedvogels van de Meierij. Ook Schlegel (1852) noemde de Tortel een algemene broedvogel die zelfs in steden kon worden aangetroffen. Volgens Dr.Jac.P.Thijssse (omstreeks1910): "Het gekir van de Tortel is overal en nergens, ge kunt niet zeggen, van welke kant het komt, niet wanneer het begonnen is en een eind schijnt er nooit aan te komen". Helaas dit is verleden tijd. In het boekje 'Zien is kennen!' (Jan.1937) wordt al gesproken over een steeds schaarser wordende broedvogel door het gehele land. In de Avifaua van Noord-Brabant (1967) wordt geschreven dat de Tortel waarschijnlijk minder talrijk is dan rond 1900. Het aantal broedparen is vanaf de jaren zeventig, maar vooral in de jaren tachtig in snel tempo afgenomen. De afname is waarschijnlijk zo'n 85% vergeleken met begin jaren zestig. Leden van de VWG. gaven in 1973 (ongeveer 20 leden) 8 waarnemingen door van de Zomertortel. Dit jaar werden er door de leden (ongeveer 310 leden) 6 waarnemingen doorgegeven. De afname betreft alle habitats en geldt voor vrijwel geheel Europa.

Een van de oorzaken is het gebrek aan voedsel. Dit komt vooral door het verdwijnen van kruidenrijke situaties door het gebruik van onder meer herbiciden, kunstmest en de overschakeling van granen op maïs. Ook ondervindt de Zomertortel problemen in de overwinteringsgebieden door droogte en de veranderingen in het landschap door de kap van o.a. Acaciabossen. Ook de jacht in de overwinteringsgebieden heeft een negatieve invloed op de totale populatie. Die laatste factor speelt ook in Europa. Waarschijnlijk worden er in Europa jaarlijks legaal nog 1,4 - 2,2 miljoen Zomertortels geschoten op een totale populatie van 4,8-8,4 miljoen vogels. Hopelijk krijgt u nog een kans in het volgende jaar een Zomertortel te zien.

Hans van der Sanden

Zomertortel

(Ed van Zoonen)

Waarnemingen

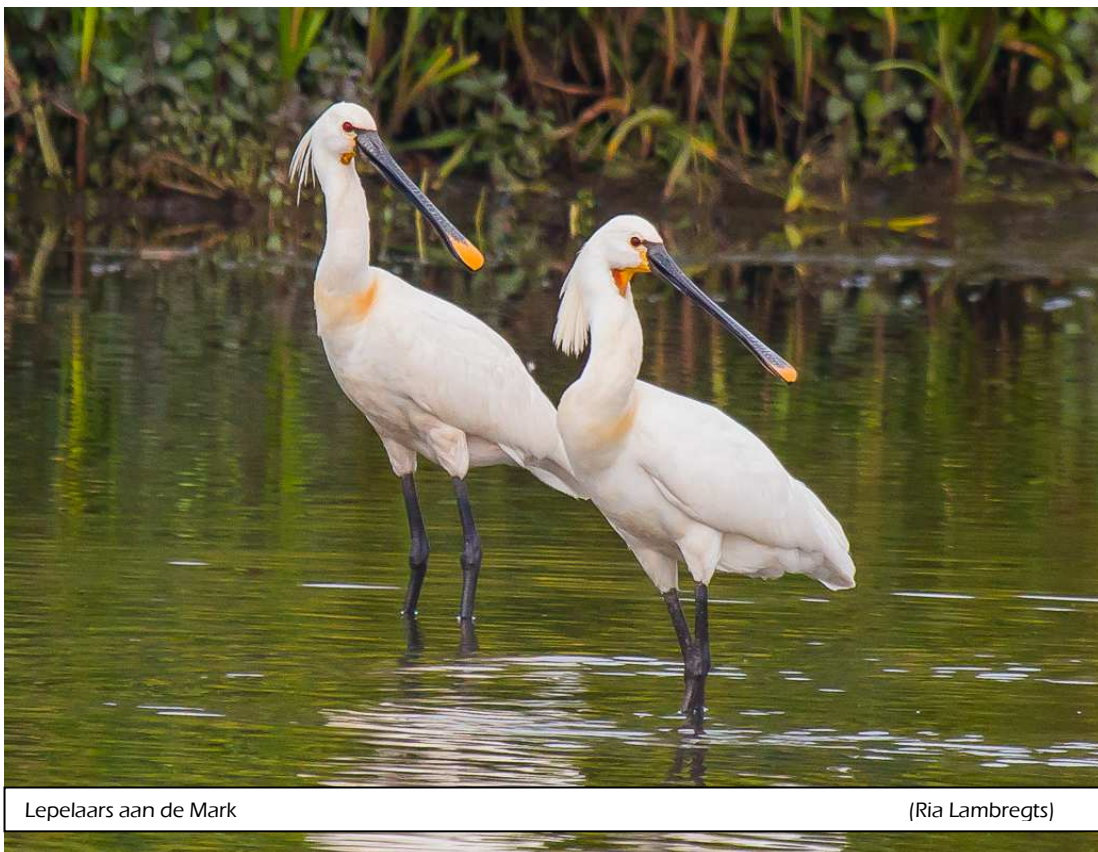
16	Geoorde Fuut	23-6-2017	Breda	Emerput	Rutger van Ouwerkerk
1	Roerdomp	24-5-2017	Breda	Prinsenbeek - Weimeren	Jan Benoist
1	Kleine Zilverreiger	16-5-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Hardenhoek	Ria Lambregts
12	Ooievaar	22-7-2017	Breda	Wolfslaar - Beek	Raymond van Breemen
1	Mandarijneend	25-5-2017	Zundert	Schijf - Witte Moeren e.o.	Harry van Vugt
1	Buffelkopeend	30-5-2017	Drimmelen	Spaarbekken Petrusplaat	Ger Duijf
1	Nonnetje	1-6-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Muggenwaard	Piet van Iersel
10	Grote Zaagbek	15-7-2017	Steenbergen	Volkerakmeer - Dintelse Gorzen West	Gert Bouwmeester
1	Wespendief	9-7-2017	Breda	Lange Bunders en Slangwijk	Erik van Boxtel
1	Zwarte Wouw	26-5-2017	Bergen op Zoom	Halsteren	Richard de Jonckheere
1	Rode Wouw	5-6-2017	Alphen-Chaam		Cobien van 't Riet
4	Visarend	31-7-2017	Werkendam	Gat van Lijnoorden / Boomgat	Ger Duijf
1	Roodpootvalk	11-6-2017	Breda	Hooijdonk	Erik van Boxtel
1	Smelleken	6-5-2017	Werkendam	Brabantse Biesbosch - Lijnoorden	Joost Simons
2	Boomvalk	2-6-2017	Breda	Galder - Galdersche Heide	Hannie van Gils
2	Patrijs	5-6-2017	Breda	Prinsenbeek - Verloren Hoek e.o.	Peter Brabander
3	Steltkluut	23-6-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Keizersguldenwaard	Jan Benoist
1	Goudplevier	3-7-2017	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Jan Vermeulen
1	Zilverplevier	16-5-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Muggenwaard	Marjo Lips
1	Kleine Strandloper	15-6-2017	Bergen op Zoom	Zoommeer - Prinsesseplaat	Tim van Oerle
1	Temmincks Strandloper	4-5-2017	Breda	Lange Bunders en Slangwijk	Rutger van Ouwerkerk
1	Krombekstrandloper	9-5-2017	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Martin van Leest
300	Kemphaan	18-7-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Muggenwaard	Piet van Iersel
1	Bokje	28-4-2017	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Jan Vermeulen
1	Houtsnip	1-6-2017	Gilze en Rijen	Gilze - Prinsbosch	Gert Bouwmeester
4	Zwarte Ruiter	13-5-2017	Steenbergen	Volkerakmeer - Dintelse Gorzen Oost	Ronald Buynsters
27	Bosruiter	5-5-2017	Werkendam	Brabantse Biesbosch - Polder Maltha	Jan Benoist
1	Dwergmeeuw	28-4-2017	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Jan Vermeulen
2	Dwergster	15-7-2017	Steenbergen	Volkerakmeer - Dintelse Gorzen Oost	Mitchell Krijnen
1	Witwangster	1-6-2017	Werkendam	Noordwaard - Polder Hardenhoek	Piet van Iersel
1	Zomertortel	3-5-2017	Gilze en Rijen	Stroomgebied Molenleij	Cobien van 't Riet
2	Nachtzwaluw	21-7-2017	Gilze en Rijen	Gilze - Prinsbosch	Bas Gerrits
4	IJsvogel	26-7-2017	Breda	Emerput	Piet van Iersel
1	Middelste Bonte Specht	24-7-2017	Alphen-Chaam	Strijbeek - Strijbeeksche Heide	Jan Benoist
11	Huiszwaluw	27-7-2017	Breda	Hoge Vucht	willem veenhuizen
1	Grote Gele Kwikstaart	6-5-2017	Breda	Haagse Beemden (woonwijk)	Erik van Boxtel
3	Grauwe Vliegenvanger	13-7-2017	Breda	Galder - Galdersche Heide	Hannie van Gils
1	Bonte Vliegenvanger	26-5-2017	Alphen-Chaam	Chaam - Het Broek	Leo Nagelkerke
2	Wielewaal	11-5-2017	Drimmelen	Spaarbekken Petrusplaat	Ger Duijf
7	Kruisbek	5-6-2017	Breda	Mastbosch	Hannie van Gils

Grauwe Vliegenvanger Strijbeekse hei

(Ria Lambregts)

Lepelaars aan de Mark

(Ria Lambregts)